

Valtaväestön hatun alla on autuas ajatella

Suomalainen yhteiskuntapolitiikka on aina ollut sellaista, että ei niin köyhää olekaan, ettei siltä ottaa voi, eikä niin rikasta, ettei apua tarvitse. Ja kun jotain kohentavaa pitäisi tehdä, niin heti joku Sailaksen tapainen päällikkö toteaa, että jaha, rahaa pitäisi saada, vaan kukapa se rahansa antanee.

Maaailman sivu myös suomalainen kulttuuripolitiikka on ollut äärettömän nuukaa ja aina sitä on vaivannut yhteiskunnallinen sokeus. Yleensä on tehty vain se, mikä kulloinkin on ollut aivan välttämätöntä, eikä aina sitäkään. Ja sitten kun jotakin on tehty, konstiksi on valittu se halvin tapa. Vuosien mittaan kehitetyt kulttuurin tukijärjestelmät on aina luotu vähän ennen lopullista katastrofia, hätäisesti kokoonliimattuna ja joidenkin erityisjärjestelyjen avulla.

Järkevä kulttuuripolitiikka ei ole nippelitietoa taiteesta, sen tyylistä ja historiasta, mutta sen on tiedettävä ketkä taidetta tekevät ja sitä harrastavat ja millaiset yhteiskunnalliset ja taloudelliset seikat tähän vaikuttavat. On osattava sisäistää kulttuuritoiminta aina oleelliseksi osaksi yhteiskunnallista toimintaa. En tiedä miksi, mutta tässä kyyryssä kuhnailevassa, toinen toistaan kateellisesti sivuilleen vilkuilevassa kulttuurikentässä valtaväestön harjoittama kulttuuripolitiikka ei juurikaan ole kiinnostunut vähemmistöjen kulttuurista. Aikanaan

ylevästi muotoillut tavoitteet on arkipäivän käytännön tiimellyksessä jätetty hunningolle, ja se ei ainakaan edistä kulttuurin tasa-arvoisuutta.

Muistan jostakin lukeneeni, että lappalaisrotu on Euroopan vanhimpia Espanjan baskien ohella. Niin tai nain, suomalaiset saamelaiset ovat pieni valtiomme äärialueella asuva kansakunta, josta valtaväestö ei pahemmin piittaa. Suomessa lasketaan olevan noin 7000 saamelaista, joista äidinkieltään puhuu noin 3000 ihmistä. Lukeminen onkin jo sitten toinen juttu, sillä sopeuttava koululaitoksemme ehti tehokkaasti torperoida vanhempien saamelaisten äidinkielen kirjoittamisen ja lukemisen taidon.

Saamen kansa on paljon muutakin kuin poronhoitoa, koristeellisen värikästä pukeutumista ja joikua. Heidän kohtalokseen on koitunut valtaväestön jyräävän kolonialistinen tapa, jolla saamelaisia käskytetään tai vain unohdetaan. Täältä etelästä katsottuna saamelainen kulttuuri elää, miten kuten. Emmekä me sen rikkaudesta, monipuolisuudesta ja osa-alueiden runsaudesta paljonkaan tiedä. Voin toki kuvitella, että saamelainen kulttuuri on omanlaistaan ja valtakunnan rajoista piittaamatonta, tavallaan yhtä aikaa laaja ja ahdas kokonaisuus, jota ei voi sekä säilöä että mukauttaa valtaenemmistön sanelemalla tavalla.

Päätoimittaja Jussi Rusko

Julkaisija:
Kirjallisuus- ja kulttuuriseura Kirjo
Toimitussihteeri J. K. Ihalainen
Painopaikka: Siuronkosken Paino

Posti: PL 17, 37101 Nokia
Sähkö: kirjo@nic.fi

P u h e l i m e t
050 - 592 4878 (Jussi Rusko)
050 - 370 71 70 (J. K. Ihalainen)

Tilaukset 4 nroa vuodessa
16 euroa tilille 114630 - 1034880

ISSN 1457 - 4985
Seuraava numero elokuussa 2007.

Teema:
Päätoimittaja Erkki Kiviniemi
Toimitukselle toimitettavan materiaalin
oltava perillä jo 15.8. mennessä.

Irtonumeromyynti
Akateemisissa kautta maan.

Kansi:
Knud Leeni, Noaidin rumpu, 1767

Saamelaisen kirjallisuuden asema on maassamme heikko ja suurelle yleisölle huomaamattonta. Tämä johtuu niin valtion kuin kaupallisten kustantajienkin välinpitämättömyydestä. Hyviä kirjailijoita on, mutta syystä tai toisesta heidän kirjojaan maassamme ei juurikaan kustanneta. Vajaasta sadasta saamenkielellä ilmentyneestä teoksesta on käännetty ja kustannettu vain runsaat kymmenen nimikettä, ja osa näistäkin käännöksistä on vaikeasti tavoitettavia omakustanteita. Jotakin suomalaisen kustannuspolitiikan passiivisuudesta ja silkasta haluttomuudesta kertoo sekin, että saamelaiskirjallisuutta käännetään enemmän englannin kielelle kuin suomeksi.

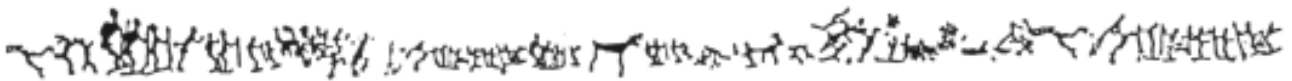
Ei ole siis mitenkään ihme, että saamelaiskirjailijat ja heidän tuotantonsa ovat valtaväestölle suhteellisen tuntemattomia kauraa. Parhaiten ehkä tunnetaan Kirsti Paltto ja edesmennyt Nils-Aslak Valkeapää. Toki muitakin on, runoilijoita, prosaisteja ja lastenkirjailijoita. Monen tekijän teoksia on kyllä käännetty jo valmiiksi, mutta minkäs teet kun näyttää siltä, että helpompi on saada kala vessanpytystä, kuin hyvällekin saamelaiskirjailijalle kustantaja. Useimmiten saamelaiskirjailijat saavatkin kirjansa julkaistuksi Norjan saamelaiskustantamoissa.

Pelkkä sympatia ei riitä. Uunituore kulttuuriministerimme voisi nyt heti alkajaisiksi pistää asiantuntijakonklaavin töihin, jotta vihdoin saataisiin kokonaisvaltainen selvitys saamelaiskirjailijoiden työskentelyolosuhteista ja saamelaisen kirjallisuuden tilanteesta Suomessa. Tulosta ja järkeviä tukitoimia pitäisi syntyä, semminkin, jos työ tehdään samalla intensiteetillä millä ruotsinkielinen vähemmistö on omat asiansa hoitanut ja niitä eteenpäin vienyt.

Jussi Rusko

PS,

Esittelemme lukijoillemme tässä numerossa tekstiensä kautta belgialaisen runoilijan Christian Dotremontin, joka oli suuri Lapin ja saamelaisen kulttuurin ystävä. Hän teki tunnetuksi Lappia ja sen kansaa monissa runoissaan ja kirjoituksissaan. Keksipä jopa uuden tavan kirjoittaa, spontaanisti synnytyt logogrammit, jotka saivat innoituksensa lumisilla tuntureilla vapaasti laiduntavista porotokista, jotka vaelllessaan kirjoittivat rivejä lumeen.

2 / 007

Teemana saamelainen kulttuuri

Pääkirjoitus	2
Juha Siro: Täytyy muistaa luontainen tyhmyyteni	4
J. K. Ihalainen: Saamelaista elokuvaa	5
Nils-Aslak Valkeapää: Tuulen valtatie	6 - 7
Marry Somby: Runoja	8 - 11
Anni Näkkäläjärvi: Menimme hillaan	12
Philippe Jacob: Christian Dotremont	13
Guy Dotremont: Viesti saamelaisille	14 - 15
Christian Dotremont: Kirjoituksia Lapista	16 - 26
Jussi Rusko (arvostelu): Oiva Arvolan Naularisti	27
Pohjoisen kirjankustantamo Puntsi	28
Inger-Mari Aikio-Arianaick: Maailmalta tähän	29
J. K. Ihalainen: Aurinkokansan sankarirunot	30
Erkki Kiviniemi: Säännöt ovat rikkomista varten	31 - 34
Erkki Aura: Söikö simulakrumi mimesiksen?	35 - 38
Pauli Heikkilä: Kilgore Troutin jälkeensä jääneet novellit	39

Täytyy muistaa myös luontainen tyhmyyteni

Juha Siro

Harva meistä on nero, vaikka kysyttäessä tulos saattaisi olla sama kuin liikenneturvaprojektin kyselyssä. Liki sata prosenttia uskoo olevansa keskimääräistä parempi ja fiksumpi autonkuljettaja.

Moni meistä tankeroenglantia puhuvista kuvittelee osaavansa vierasta kieltä, tulevansa oikeasti ymmärretyksi. Joku selviää hotellin respaasta sisään ja ulos, tilaa ravintolassa kokkia viinissä ja puhuu elämänsä periodeista kuin kuukautiset olisivat juuri alkaneet. Vastuu jää kuulijalle kuin savolaisten jutuissa. Toinen lukee lehden tai peräti romaanin vieraalla kielellä. Kolmas puhuu jenkkiaksentilla Lontoossa ja äidinkielen sekä kansallisuuden häivyttäminen menee jo täydestä. Joku uskaltautuu jopa kääntämään kirjallisuutta kieleltä toiselle... luoja kiitos! Syvä kumarrus näistä elämyksistä. Itse olen kielipuoli potilas, kiitos latinan luvun – ja saksan, jota koskaan en ole oppinut. Enkä tarvinnut. Täytyy muistaa myös luontainen tyhmyyteni. Tietokoneellani on sanakirja. Tarkistan ilmaisun merkityksen ja viidentoista sekunnin kuluttua olen kyennyt jo unohtamaan sen.

Luontainen kielen hahmotus on ihmeellinen asia. Kuuntelen aina suu auki pikkusisareni lapsia, jotka kaksikielisessä perheessä vaihtavat kieltä kesken lauseen. Oikea ilmaus haetaan sieltä, mistä se oikeammalta tuntuu.

Olen myös hämmästellyt kirjallisia neroja, jotka ovat kyenneet tekemään tekstiä jollain muulla kuin omalla äidinkielellään. Joseph Brodskyn oli viisainta vaihtaa isänmaa turvallisempaan paikkaan. Siinä samalla nerokas kielikin kääntyi kuin tyhjää vaan. Ja miten on Milan Kunderan laita? Näin kirjoittaa Le Nouvel Observateurin kriitikko: ”Kiireettömyydessä, ensimmäisessä suoraan ranskaksi kirjoitetussa romaanissaan Kundera tarjoaa meille naurunpurskahdusten saattelemana leikkimielisen viisauden – ja onnen – oppitunnin.”

Älykkyys yhdistettynä kirjalliseen kykyyn, sitä ei voi väheksyä. Päinvastoin. Oikeastaan, ja tarkemmin pohdittuna, meidän kollektiivista tajuntaamme ei olisi ilman sitä. Antiikin ajattelijat ennen Kristusta – ja hänen jälkeensä – ovat luoneet moraalikäsityksemme perustan. Ja Einstein, klovnin näköinen järkimies, jonka suhteellisuusteoriasta en tajua edes alkeita, kertoi miten vaikea on etsiä sanoja ajatuksille, jotka jo olivat hänen mielessään kristallin kirkkaina.

Kieli, puhutut ja kirjoitetut sanat, mitä ne oikeastaan ovat? Siirretään edellämäinitut nerot hetkeksi syrjään ja katsotaan asiaa tutummasta

kulmasta. Voisiko ajatella, että kieli on ohut pintakerros syvempien tietoisuuden prosessien päällä. Kun tunne tahtoo pakahtua omaan mahdollomuuteensa niin, että sielua kivittää, mitä me silloin sanomme? Iskelmänikkarilla (ja niin monella muulla) on vastaus: ”Sanat eivät riitä kertomaan”.

Maapallon porukasta neljännes osaa englantia, tai kuvittelee osaavansa. Puolitoista miljardia ihmistä, joista vain liki neljä sataa miljoonaa puhuu englantia oikeana äidinkielenään. Muut tuntevat sisällään jotain ja kuvittelevat, että toinen tajuaa sitä tarkoittavat sanat. No jaa... ehkä ”I Love You”, kertoo sentään jotain. Tarkemmin ajateltuna ei mitään. Se on silkka harhautus. Ehkä, en tiedä. Lauseen suomeksi sanominen on kuitenkin aivan ylivoimaista. Tällaisessa tapauksessa vierasta kieltä kannattaa osata kolme sanaa.

”Oma kieli, oma mieli”, sitä ei voi millään korvata... omaa mieltään. Katson kauhun sekaisin tuntein hankkeita, joissa EU:n päättäjiltä karraitaisiin oma äidinkieli. Mitä hemmettiä meidän ”paavoväyryset” siellä sorvailisivat ranskaksi. Kansallinen alemmuudentunne ja ”kyllähän mekin osataan” - mentaaliteetti saivat aikaan ennenkokematonta tuhoa, hankkeiden laihutumista ja kalpenemista.

Siitä samasta syystä, ja siitä toisesta, jonka näen peiliin katsoessa, ajattelen jokaisen äidinkieltä erityisellä lämmöllä. Meän kieli, Saamen kieli, Inkeri, Vöry, Savo, tai Stadin lainaslangi... ”Kaval on sit korki hat”, isäni sanoi usein. Miten vanhan Rauman nupukiviä astelevan, hatutupäisen herrasmies Kajanderin sosiaalista vaikutusvaltaa ja suhdetta yhteisön mielipiteeseen voisi paremmin kuvata viidellä sanalla. Ei mitenkään.

Jokainen sana ja kieli tärkeä niin kauan kuin löytyy yksi ihminen, joka sillä ajattelee ja puhuu. Ystävänä sanoin: ”Ollapa yksi runo, ja sille yksi kuulija.” Siinä se on, kokonainen maailma.

Kieli on kulttuuria. Kulttuurien väheksyminen tai karsiminen puristaa meidät tankeroenglannin muottiin. Me tyhmät nerot kuvittelemme osaavamme jotain sellaista, josta meillä on vain valheellinen aavistus.

Sitten on näitä ystäviä, jotka tuntevat uneksisansa ja ajattelevansa paremmin jollain muulla kuin äidinkielellään. Ehkä heidän tapauksessaan on pakko uskoa uudelleen syntymiseen tai sielun vaellukseen. Sitähän eivät kielen rajat kahlitse.

Saamelaista elokuvaa

Saamelaisesta elokuvasta tulee maallikolle ensittäin mieleen vanha mustavalkoinen western *Valkoinen peura* (Erik Blomberg 1952), ja sen jälkeen Timo K. Mukan romaaniin sovitettu väkevä *Maa on syntinen laulu* (Rauni Mollberg 1973). Jälkimmäisestä tuli kansainvälinen menestys, joka edisti Suomi-kuvaa luonnonvoimien armoilla painiskelevina villi-ihmisinä.

Paul-Anders Simma

Uudempaa saamelaista elokuvaa on riemuksemme näytetty myös Suomen televisiossa, nimittäin Paul-Anders Simman *Sagojogan ministeri* (Luohte ministerii!, 1997), joka edustaa kauan kadoksissa ollutta fantastista realismia. Uskottelun ja valehtelun kautta etenevä veijaritarina vertautuu saamelaisten omakohtaiseen historiaan, jossa neljän eri maan ministerit ja komissaarit ovat juoksuttaneet ja hömpäyttäneet väkeä lupauksillaan ja uhkauksillaan.

Lyhytelokuvillaan *Let's Dance!* (1991), *Vihan maat* (1994) ja *Koiran elämää* (1996) kiitosta saaneen ruotsinsaamelaisen Paul-Anders Simman seuraava työ oli dokumentti *Antakaa meille luurankomme* (Oaivveskaldjut, 1999), jonka lähtökohtana oli saamelaisten kansannousussa Kautokeinossa 1852 mestattujen kahden saamelaisen pääkallon jäljittäminen Oslost ja niiden palauttaminen perillisilleen. Tärkeänä vedenjakajana elokuvassa toimi "toinen kansannousu" Altan patotyömailla 1980-luvulla, jolloin NATO-maa Norja yritti padota laajan kanjonimaisen saamelaisalueen pohjoisen voimalahankkeen alle. Päähenkilöksi dokumentissa nousee Altan kansannousussa kätensä menettänyt Niillas A. Somby, joka lähti maanpakoon Kanadan intiaanien luo, ja Norjaan palattuun jatkoesi-isänsä pääkallon vaatimista palautettavaksi Saamen maahan. Taistelu Altassa pakotti Norjan hallituksen tunnustamaan saamelaiset alkuperäiskansaksi vuonna 1988, minkä jälkeen perustettiin saamelaisneuvosto, **Samediggi**.

Simman dokumentin dramaattisimmat otokset kertovat kuitenkin niistä kallonmittaajista ja rotuhygienikoista, jotka aikoinaan pyrkivät todistamaan saamelaiset germaaneja alemmaksi roduksi, ja sitä myöten synnintekijöiksi, sekä niistä pakkosterilisoinneista, joita suoritettiin laajalti kaikissa Pohjoismaissa. Vielä sata vuotta sitten koettiin, että saamelaiset ovat mainio ja palkitseva tutkimuskohde, koska he kuuluvat puhtaaseen, alkukantaiseen rotuun, joiden luita ja pääkalloja sopi siirrellä opetustarkoituksessa yliopistosta toiseen ja joilla saattoi käydä kauppa. [Lue aiheesta myös Marjut Aikio: Sopimatomat saamelaiset, Tiedepolitiikka 4/06]

Niillas A. Somby: Käsi

Lyhytelokuvajuhlilla

Tampereen Elokuvajuhlilla tänä vuonna oli ainutlaatuinen mahdollisuus nähdä saamelaisia lyhytelokuvia. Paul-Anders Simman elokuvien lisäksi nähtiin mm. norjansaamelaisen Hilde Korsæthin *Rajattomien pelko* (Frykten for de grenseløse, 2002), joka kertoo Norjan suojelupoliisin harjoittamasta vähemmistökansalaisten salakuuntelusta ja seurannasta 1970-luvulta viime vuosituhanen loppuun saakka. Nykyajan kielenkäytössä saamelaisia epäiltiin siis separisteiksi ja terroristeiksi. Toinen norjalainen lyhytelokuva *Hurra för mamma* (2002) oli puolestaan tiivistelmä Totalteatterin samanhenkisestä näytelmästä, jossa viinankiskonnan merkeissä veljekset punnitsevat syrjään sysäytyä saamelaista syntyperäänsä vastaananomattomalla vimalla. Keinotekoisemmän identiteetin varaan rakennettu porvarillinen norjalaisuus nousee lyhytelokuvan keskeiseksi tiimalasiksi.

Kymmenen minuuttinen tanssielokuva *Tuuli kuiskaa tundran takana on joku* (Biegga savkala ahte duoddariid duohken lea soames, Norja 06) on jumalattoman kaunis synnyin- ja kasvukuvaus pariskunnan matkasta pohjoisen ilmanalaan. Tästä runollisesta esityksestä tuli elävästi mieleen Jorma Uotilan tanssi Pessoaan runoon Atlantin valtameren rannalla.

Suomen puolelta sen sijaan nähtiin mm. Inger-Mari Aikio-Arianaick'n *Naurun pisaroita - Alfredin elämää Utsjoella* (2005), ihastuttavan elämäniloinen dokumentti erakkona asuvan Alfredin puuhista ja ajatuksista.

J. K. Ihalainen

Nils-Aslak Valkeapää

Per Valkeapää: Kevätvaellus, Könkämä 1928

Tuulen vaellustiet

Minun kotini on sydämessäni
kotini kulkee paikasta toiseen mukanani

Joiku elää minun kotonani
lasten onni mekastaa siellä
tokan kellot soivat
koirat haukkuvat
suopunki humisee
Kotonani
gáktien huojuvat kyljet
saamityttöjen säärykset
lämpimät hymyt

Minun kotini on sydämessäni
se kulkee paikasta toiseen mukanani

Sinä tiedät sen veli
sinä ymmärrät sen sisko
mutta mitä minä sanon muukalaisille
jotka levittäytyvät kaikkialle
mitä minä vastaan heidän kysymyksiinsä
jotka tulevat niin erilaisesta maailmasta

Miten minä selitän
etten minä voi elää vain yhdessä paikassa
ja silti elää
kuten minä elän
kaiken tämän tunturin keskellä
Sinä seisot minun vuoteellani
minun ulkokuoneeni on puskiensa takana
aurinko on minun lamppuni
järvi on minun pesuvatini

Miten minä voin selittää
että se kulkee mukanani
Miten minä voin selittää
että muitakin elää siellä
minun veljeni ja siskoni

Mitä minä sanon veli
mitä minä sanon sisko

He tulevat
ja kysyvät missä kotisi on
he tulevat papereineen
ja sanovat
tämä ei kuulu kenellekään
tämä on hallituksen maata
kaikki kuuluu Valtiolle
He tuovat likaisenruskeita paksuja kirjoja
ja sanovat
tässä seisoo laki
ja se koskee myös sinua

Mitä minä sanon sisko
mitä minä sanon veli

Sinä tiedät veli
sinä ymmärrät sisko

Mutta kun he kysyvät missä kotisi on
niin vastaatko heille kaiken tämän
Skuolfedievvälle me pystyimme laavumme
kevätmuuton aikaan
Èáppavuopmille me rakensimme goahtimme
rykimäaikaan
Kesäleirimme on Ittunjárgalla
ja talvisin poromme ovat Dálvadasissa

Sinä tiedät sen sisko
sinä ymmärrät veli

Esi-isämme pitivät tulia Allaordalla
Stuorajeaggis'n ruoholla
Viiddesèearrussa
Isoisä hukkui kalastaessaan vuonoon
Isoäiti niitti kenkäheinänsä Šelgesrohtussa
Isä syntyi Finjubáktin palopakkasissa

Ja yhä he kysyvät
missä sinun kotisi on

He tulevat luokseni
ja näyttävät kirjoja
Lakikirjoja
jotka he ovat itse kirjoittaneet
Tämä on laki ja se koskee sinua myös
Katso tässä

Mutta minä en katso veli
minä en näe sisko
en pysty
en sano mitään
näytän heille vain tämän jängän

Minä näen tunturimme
paikat joissa elämme
ja kuulen sydämeni hakkaavan
kaikki tämä on minun kotini
ja minä kannan tätä
sisälläni
sydämessäni
minä kuulen sen
kun suljen silmäni
minä kuulen sen

Minä kuulen jossain
syvällä sisälläni
minä kuulen maan kumisevan
tuhansien sorkkien alla
minä kuulen porotokan jutaavan
vai onko se noitarumpu
ja uhrikivi
minä huomaan
jossain minun sisälläni
minä kuulen kuiskaavan
huutavan kutsun
jylinän yhä kaikuvan
kylkiluusta kylkiluuhun

Ja minä kuulen sen
jopa avattuani silmäni
minä kuulen sen

Jossain syvällä sisälläni
minä kuulen sen
äänen kutsuvan
ja veren joiun minä kuulen
Syvyyksissä
elämän sarastuksesta
iltahämärään

Kaikki tämä on minun kotini
nämä vuonot joet järvet
kylmä auringonvalo myrskyt
Tuntureiden yö ja päivä
onni ja suru
siskot ja veljet
Kaikki tämä on minun kotini
ja minä kannan tätä sydämessäni

Teoksesta *Ruoktu väimmus*, 1985
Suom. J. K. Ihalainen, Anni Näkkäljärvi

Marry Somy

Soturi

Ennen kuin tapasin sinut
kävin taisteluja
kannoin raskaita Stillan* kahleita
yli vartioitujen vuorten
istuin jääbarrikadeilla
silmissä savun kynelet
heimoni keskellä peskipukimissa
sotavoimat tulivat
murskasivat porojen sorkat ja
imivät tyhjiksi ydinluut
siitä
mikä kerran oli virtaava joki
matkaten pitkät matkat
läpi kaktusten ja hiekan
aavikoiden
yli kallioiden ja raiskatun maan

Inkasoturin kuumaja
rakennettu taivaankorkuisen
kallionkielekkeen kärkeen
Tie on täynnä kaktusten
piikkejä
ja irtokiviä jotka suistavat
tieltä
majassa on neljä ikkunaa
taivaan ilmansuuntiin
Oven kynnyks
huutaa Andien syvää halkeamaa

Vihreät kokalehdet
neljä kaikkienensa
tarkoin valitut
ja heitetyt ilmaan
vuorten korkealle Jumalattarelle
Loput pureskellaan
ruskean täplikkään liidun seassa
Näin hoidetaan
raataminen
nälkä ja pöly
korkeassa ilmanalassa
pilvet makaavat ovensuussa

*Stilla on se osa Alta-jokea jossa patoa vastaan
mielensoihtaneet kahlitsivat itsensä

Jon Jonsson Hurri, Kõnkämä 1932

Rakastaja

Unissa
hän tulee
tanssien
Sateenkaari gáktissa
Ole morsiameni
hän kuiskaa
taivaan
reunalla odottaa
hänen lumottu
kanoottinsa

Sinä olet morsiameni
hän rummuttaa
vaimealla äänellä
pyöräyttää minut ympäri
huulet suutelevat
suomuuraimia
niska kantaa
lännenpursua
pään päällä
koivunvitsa versoo
Finnmarkin huhtikuussa
hänen sinisenvioletit hiuksensa
kihartuu itsestään
palmikoituu itsestään
vaaleani ympärille

tule mukaan laavuuni
savuisaan teltaani
polttakaamme
tulta
ja tuijottakaamme kovasti
liekkeihin

Me matkustamme hitaasti
me palamme
lyhyessä pimeydessä
tulen kipunat
kiipeävät ylös yöhön
ennen kuin napamaan lumi
paistaa jälleen

Klovni

Klovni saapuu
kutsumatta
Menee kaikkiin taloihin
kysymään minua
päässään keinuva
variksensulkainen päähine
Hän tietää missä
minä asun
on ollut täällä ennenkin
kysymättä
syönyt vuoristolounaan
jonka äitini oli pakannut
ja sai hänet
vihastumaan

Kaikki kyläläiset
osoittavat ja kertovat
missä minä asun
Kaikki tuijottavat
hänen peräänsä
hänen kävellessään
taloni editse
marssien ylpeästi
metsälle
Minun ei tee mieli
huutaa perään
Paljon myöhemmin
hän riisuu vaatteensa
tulee sisään ja karjuu
että hänen on päästävä kylpyyn
ja heti!

Minä juoksen korkealle
tähistyspaikalle
hengittäköön vuori
minut vapaaksi

Sulje ovi
älä laita lukkoon

Viimein hän lähtee
kiviä raahaten
poronahka ja sarvet
Päähineensulat keinuen
taaksepäin kun hän
pysäyttää linja-auton

Suomennokset J. K. Ihalainen
Runot teoksesta *”Mu Apache rähkesvuohta /
Krigeren, Elskeren og Klooven,”* 1994,
paitsi *”Kiitokset”* alunperin julkaistu
Trykk 2005, University of Tromsø,
sekä saaminaisten lehdessä *Gába*, 1, 2006.

Kiitokset janoisille

kiitokset kaikille teille jotka ette olleet niin kuuliaisia
ette aina seuranneet lakia – kymmentä käskyä
vaan annoitte väkevän lääkkeen lämmittää rintaanne
niin että kielletty joiku vapautti itsensä häkistään kurkussa
Sydän kykeni lentämään hieman lähemmäksi vanhoja jumalia
niitä jotka meidän oletettiin unohtavan
Te joikasitte ja piditte huolta että perintömme pidettiin elossa
niin että sitä voidaan tänään kuulla lavoilla
jopa kuninkaat voivat siitä nauttia
Ennen kuin muut kuin juomarit uskalsivat joikata
Kiitokset juomisesta ja joikaamisesta.

Marry Somby

Valo

Valon
saavuttaessa
sinut
elämä jatkuu
jatkumistaan
seuraava tapahtuma
toteutuu
kun valo
viimeisestä
tapahtumasta
on saavuttamaisillaan
sinut

Ei mitään

Ei ole mitään
mitä tarvitsen
ei mitään mitä
minun pitäisi tehdä
eikä mitään
mitä minun pitäisi olla
muuta
kuin mitä olen
tässä ja nyt

Jon Jonsson Hurri, Kōnkämä 1932

Me olemme

Kyllä
me olemme
alkukantaisia
me tulemme
maakammeista
ja savuisista teltoista
ja me
olemme likaisia, typeriä
ja oppimattomia
koska me nukumme
koivunoksien päällä
ja kuuntelemme Äiti
Maan sydämen lyöntejä
siellä
missä me makaamme
tulien äärellä
tanssien
jutellen
kuiskien tarinoita
kuunnellessamme
tuulen pyyhkivän
laavun teltan
tiipiin savuaukkoa
ja vanhusten tarinoita
keijujen
tanssiessa
tulessa
vanhukset
tuuli, läheinen joki
virtaa
puhuu omia tarinoitaan
tähtien
kurkkiessa sänkyysi
koivun oksien
ja vihreiden lehtien sekaan
meistä sanotaan
likaisia typeriä ja
oppimattomia
me kuulemme
Äiti Maamme
sydämen sykkivän
nukkuessamme
hänen vieressään
sydämissämme

Jos haluat

Jos haluat
olla onnellinen
ole onnellinen
jos haluat
olla viisas
ole viisas
jos haluat
olla rakkaus
ole rakkaus
sinä olet kuka
sinä olet
Kuitenkin
olet minun
rakastettuni

Alkuperä

Inhimillinen tietoisuus
riittämättömydestä
on kaiken
huolen
kaiken paineen
kaiken kilpailun
kaiken kateuden
kaiken vihan
kaiken kärhämän
ja aivan viime kädessä
kaiken tappamisen
alkuperä
Maan päällä

Hyväksy

Hyväksy
oma
sisäinen
perimmäinen
yksinäisyytesi
äläkä anna
nuorisolle
huonoja neuvoja
kuten eläkää
kun kerran voitte
Elämä on aina tässä
elettäväksi
et sinä
muuta maailmaa
yksinäsi
ja oman pääsi
mukaan
emme me voi tuijottaa
huomiseen
vaan nauttia tästä
päivästä
sinisessä napaseudun
talvenvalossa
puista tulee
oman sisäisen
itsesi
varjoja
ja tähdet
kuin kirkkaita
polkuja

Marry Somby on syntynyt 1953 Tenojoen varrella ja asuu nykyisin Tromssassa. Hän on julkaissut lastenkirjoja, neljä runoteosta, näytelmiä sekä romaanin. Häntä on haastatellut Rita Dahl Voimalehteen 10 - 06: "Naurava shamaani".

Nainen joka on aina läsnä

Hän on tulevaisuudesta
ja on ollut täällä
maailman ensimmäisestä henkäisystä
ja lähestyy kun me
kutsumme häntä
hän on paikalla
istuu kahvilassa hieman loitolla pöydästäme
seisoo takanamme kaupan jonossa
kiinnittää turvavyön edessämme lentokoneessa
hän on tulevaisuudessa
ja matkustaa ajassa taakse päin
löytääkseen meidät nyt

Suomennokset J. K. Ihalainen
Runot julkaistu aiemmin lehdessä Árran #22,
paitsi *Nainen joka on aina läsnä*,
joka ilmestyi numerossa #35.

Anni Näkkäljärvi

Menimme hillaan

Kuva: Anni Näkkäljärvi

031205. Menimme hillaan.

Väistämättä isä hiljensi vauhtia,
oli sitten edellä tai jonon perässä, pysähtyi, katseli ympärilleen,
saattoi vähän hyräilläkin, poikkesi polulta kohti hillajänkkää.

Se oli kurja hetki, työnteko alkoi.

Hilloja poimittiin vähintään kunnes astia täyttyi,
tai jos ei marjoja ollut, ainakin piti väsyä.

Isällä kahvipaikka taisi olla tiedossa etukäteen,
koskapa kohta totesi että tähän, tässä tulistellaan.

Silloin, hyvinä päivinä, isä saattoi katsoa johonkin kauas,
joikasi pienen pätkän ja naurahti, että tässä me kauan sitten
kahvistelimme, tämä on juuri se paikka
jossa se aina kahvisteli kun kuljimme täällä.

Maisema muisti ihmisen joiun.

Isä on osa maisemaa, miten hän olisi voinut unohtaa
ihmisen, jonka joiun maa muistaa.

Hyvänä hillapäivänä isä saattoi joikata jonkun poismenneen tai elävän.

Äitikin vaikei piittaa joiusta saattoi naurahtaa hyvillään,
tottahan tunsu ihmisen josta oli puhe.

Se oli kallisarvoinen ja harvinainen hetki, antoi iloa ja voimaa,
eipä isä juuri kotona joikannut.

260606. Tästä tuli isän muistokirjoitus.

Isä sairastui ennen joulua, ja kuoli puoli vuotta myöhemmin. Miksipä ihminen ei vaistoaisi,
milloin hänen vanhempansa lähtevät? Olisi vuoroni muistaa isän joiku, isän perussointu,
kun kuljen tärkeän paikan läpi, kun pysähdyn vanhoille tulisijoille. Mutta miksi sisälläni
on aivan hiljaista, miksi solmu ei aukea?

Isä rakas, Áillohaksen sanoin:

546. tuuli,
tuuli olimme
humiseva elämän tuuli
joka hyväilee tunturin kasvoja
jänkien, kurujen
katoava joiku
iltaruskon punaisena, tuuli
tuuli me olimme
ja me tulimme ja menimme
eikä meistä muuta jäänyt
kuin joiku tuulen huminassa
uni olemassaolosta

546. bieggá,
bieggá mii leimmet
šuvaideaddji eallima bieggá
njávkame duoddara muođuid
vuomá•iid, gorssaid
láhppovaš luohti
eahketroađi ruoksadin, bieggá
bieggá mii leimmet
ja mii bođiimet ja manaimet
iige mis eará báhcán
go luohti bieggá šuvas
niehku leahkimis

Nils-Aslak Valkepäá, *Aurinko, isäni*. Dat 1991

(Message aux Lapons)

Viesti saamelaisille

Dieđáhus sápmelaèèaide

Muuan runoilija tuli luoksenne kaukaa, vuonna 1956...
Okta diktaèállii guhkkinn eret, bođii din lusa jagis 1956...

Guy Dotremont

Tämä kirja on omistettu runoilijalle joka tuli luoksenne kaukaa, runoilijalle joka tuli etelästä "missä talvea ei ole", tarkemmin ottaen Belgiasta; siellä on kuitenkin pieni alue, joka *edes vähän* muistuttaa teidän omia esi-isiltänne perittyjä maita, pieni ääretön maa-alue, jossa tuuli puhaltaa "*liian valtavana liian vapaana*", jossa hiljaisuus on korvinkuultavaa, jossa puiden, kuusten esiriput aukeavat lumimaton yllä jokainen talvi, sielläkin, ja jossa rinteet ovat loivia ja "*liian pieni heinä onkin puu*". Siellä tapaa rämeitä ja turvesoita, kiviä ja vettä, saraheinää, tupasvillaa, mustikoita ja karpaloita. Alue on nimeltään Fagnes, ja se innoitti runoilijan kirjoittamaan siitä samannimisen runokokoelman.

Runoilija oli nimeltään Christian Dotremont. Syntynyt vuonna 1922. Jo lapsena hän tunsi vetoa pohjoista, kylmyyttä, yksinäisyyttä kohtaan; tosin hänen tiensä teidän luoksenne oli kovin mutkainen. Joka tapauksessa, 24. joulukuuta 1956 juna vei hänet Rovaniemelle, sitten postiauto vei hänet Ivaloon, ja siellä hän suorastaan häikäistyi näkemästään maisemasta. Hänen henkensä salpautui kaiken sen kauneuden ja hiljaisuuden edessä, kaiken sen rauhan ja raikkauden edessä joka huokui maisemasta, joka siitä yhä huokuu ja jonka keskellä te elätte! Hänestä tuntui että hän oli saapunut, vihdoin saapunut maahan, joka täyttäisi hänen sydämensä toiveet ja, kylmän ilman tunkeutuessa hänen keuhkoihinsa, tyydyttäisi hänen ruumiinsa tarpeet: koko hänen olemuksensa tulisi elämään siellä, *uudelleen elämään!* Siis maassa, joka on teidän maanne, mutta jonka hän yhdellä katseella tunnisti *omaksi maakseen*, jos sallitte minun sanoa näin, ja joka tulisi olemaan sitä hänelle aina.

Kiitos teille jotka otitte hänet vastaan!...
Giitosat didjiide geat válddiidet su guossái!...

Ja Lapin Pirtti Ivalossa avasi hänelle ovensa, pirtti ja pirtinpitäjä lapsineen ja koirineen. Siellä oli iso ja pieni makuusali ja tietysti joitakin teistä, joilla on kasvot kuin pelkkää nahkaa ja jotka pukeudutte kirjaviin asuihinne, huopa- tai nahkasaappaisiinne. Puinen vaatenaulakko täynnä turkiksia, myssyjä, reppuja; öljylamppuja, nojatuoleja, porontaljoja, seinällä valokuvia, tulisija jonka ääreen mentiin lämmittelemään, juomaan kuumaa teetä ja syömään ruisleipää... Voi! Kiitos teille jotka otitte hänet vastaan niin kuin otitte, yksinkertaisella tavalla, ilman liikoja sanoja, ilman turhia

eleitä, jotkut teistä hymyillen niin kauniisti että sitäkin voidaan pitää "*merkkinä ihastuksesta, joka uudistuu jokainen aamu*".

Dotremont sai keskuudestanne ystäviä, joiden joukosta sopii mainita Martti Sare, Arto Sverloff, Pirkkolat ja eräs entinen taksinkuljettaja, joka oli työskennellyt Pietarissa, Pariisissa, Brysselissä... ja joka puhui vähän ranskaa ja flaamia. Viimeisillä matkoillaan, silloin kun Lapin Pirttiä ei enää ollut, Dotremont majoittui Helvi Kukkolan Matkustajakotiin. Hän tapasi Risto Mäläskän joka huuhtoi kultaa Lemmenjoella, kävi Inarin Baarissa, Kahvi Kulmassa, Taka-Lapissa ja tietysti (olihan hän kirjailija) kirjastossa. Hän haki tietoa menneisyydestänne, kielistänne, tavoistanne ja uskomuksistanne, piirsi muistivihkoonsa poronsarvissa esiintyvät kuviot, osti paperia ja mustetta Kirjatalosta, piipahti lukemattomia kertoja postissa, jossa hän aina tunsi itsensä niin onnelliseksi kun hänet tunnistettiin. Joskus hän puki päälleen teidän kauniin pukunne tai neljäntuulenhatus. Runoilija vajosi lumeen, istui reessä, näki kaiken, tarkkaili kaikkea: lumen yllä sojottavia ristejä hautuumaalla, postisäkkien ranskankielisiä sanoja "*Postes de Finlande*"... Ja hän poltti tupakoitanne, Työmiestä ja Saimaata, katseli poltellessaan tyttöjen leikkivän ja laulavan. Mutta ennen kaikkea: hän oli "*jättänyt etelän taakseen*", "*etelän maiseman, melun ja taiteen*", sen etelän joka oli täyteen ahdettu, keinotekoinen, niin, täynnä kaikenlaista mutta köyhä hänen silmissään. Kuinka onnellinen hän olikaan joka kerta kun pääsi palaamaan teidän tykö, rakkaitensa luo!

Lapin ansiosta hän keksi uuden tavan kirjoittaa...
Sámis son fuomásii ođđa vuogi èállit...

Christian Dotremont tuli kirjoittaneeksi teistä ja teidän maastanne monia kertomuksia, monia runoja. Hän jopa keksi aivan uuden tavan kirjoittaa, spontaanin sellaisen (ei lainkaan koulukirjamaisen!), joka antoi runoille – *logogrammeille* – mahdollisuuden tulla ripustetuiksi seinille kuin julisteet ja puhua suoraan jokaiselle, joka vain *näki* ne. Innoituksen lähteenä tälle kirjoitukselle olivat ne teistä, jotka vievät porotokkia laiduntamaan tunturille ja samalla ikään kuin kirjoittavat rivejä lumeen, sulavasti, vapaasti. Elävää kirjoitusta, niin paljon kauniimpaa kuin se joka rakentuu mustille merkeille, jotka pystyssä kuin sotilaat ovat kouluisten päänvaiva. Kirjoituksillaan, runoillaan hän teki tunnetuksi ja rakastetuksi Lappia ja sen kanssa, teki tunnetuksi kaikkia niitä paikkoja, joissa

hän kävi ja jotka hänen kaukaisessa maassaan olivat tuiki tuntemattomia: ei ainoastaan Ivaloa vaan myös Inaria, Kaamasta, Karigasniemeä, Sevettijärveä, Nellimöä, Utsjokea, ja vielä pidemmällä Jokk-mokkia, Karasjokia, Kirkenesia.

Hän rakasti maatanne, hän rakasti teitä...
Son liikostii din guvlui, son liikostii didjiide...

Jo ensimmäisestä "lappalaisesta" kertomuksesta, *Majatalosta*, lähtien hän otti asiakseen selvittää, keitä te oikein olitte ja mikä sai teidät asettumaan niin kauaksi, niin loitolle jumalan selän taakse. Mutta jo tästä ensimmäisestä kertomuksesta lähtien hän osoitti teille myötätuntonsa ja kaiken sen rakkauden, jota hän teitä kohtaan tunsi: "Niin, vaikken tiedäkään minä aikana tarkkaan ottaen, heidän [siis teidän, saamelaiset] on täytyntynyt lähteä pakoon sivistynyttä, sivistävää, inhimillistä barbariaa, epäilykseni kasoavat varmuudeksi kun näen heitä, kun katson heidän jokaisen vakavaa ja lempeää katsetta, he ovat meidän intiaanejamme, vaikka olisivatkin sitä vain meidän uusimmasta sivilisaatiostamme lähtien, joka on uskonnon, imperialismin ja teollisuuden barbariaa, yhä enemmän teollisuuden; ja minä tulen rakastamaan heitä, tiedän että menin niin kauaksi rakastaakseni heitä, ja rakastaakseni kuten he – siinä määrin kuin se minulle on mahdollista – kaikkea sitä, mitä he eivät ole lakanneet rakastamasta; kenties syvällä sisimmässäni olin aina tieninyt tämän, olihan minulla ollut aikaa, sisäoppilaitoksessa, katsoa yhdellä nopealla katseella kuvaa, joka oli unohtunut liian monien muiden aikojen alle."

Hän kirjoitti teistä paljon, teki teitä tunnetuksi, teitä ja kulttuurianne, vaati teitä kohtaan kaikkien kunnioituksen...

Son éalii olu din birra, dagai din álbmoga ja din kultuvrra dovddusin, ja son siđai buohkain gutnejahttima didjiide...

Haluan sanoa vielä, että opittuaan hieman tuntemaan teitä ja elämään kanssanne, kuljeskeltuaan ristiin rastiin "Lapeissaan" (Suomen, Ruotsin ja Norjan), Dotremont halusi puolustaa teitä ja vaatia kansaanne kohtaan kaikkien kunnioituksen, eikä hän ollut ainoa. Heinäkuussa 1969, eräässä belgialaisessa radio-ohjelmassa, jonka hän oli tehnyt yhdessä toimittajaystävänsä kanssa ja jonka nimi oli *Lappalainen skandaali*, hän puhui teistä ja Lapista, "liian lähellä ja liian kaukana" sijaitsevasta "unien maasta" ja myös "joidenkin painajaisten maasta", jossa "kaikki todellisuudet ovat läsnä". "Todellinen skandaali on siinä, hän julisti, että Eurooppa on tyystin välinpitämätön tästä oman alueensa ääreläidasta, tästä eurooppalaisesta Kanadasta, jossa elävät meidän intiaanimme, meidän eskimomme, kansa jonka olemme karkottaneet suopeammita mailltamme [...]. Kuinka on mahdollista, että kukaan meistä ei ole kiinnostunut saamelaisesta kulttuurista [...], että maamme eivät koskaan kutsu luokseen pohjolan eurooppalaisia? Kuinka on mahdollista, että Eurooppa aina

O. Schellekens:
Dotremont Ostendessa

unohtaa eriskummallisimman, nöyryimmän, kiehtovimman vähemmistönsä [tähän Dotremont olisi voinut lisätä "rauhaa rakastavimman", sillä tähän ette historianne aikana ole koskaan "lähteneet" vaan aina "joutuneet" sotaan, kuten vuosina 1939-1945]? [...] Eritoten tahtoisin, että Eurooppa löytäisi Lapin, paitsi maantieteellisesti myös taiteellisesti ja inhimillisesti, ja että se pitäisi siitä kiinni. Toivoisin että siitä tulisi iso runomaalaus länsimaiseen kotiimme. Me siinä voittaisimme. Meillä on vähemmän annettavaa Lapille kuin Lapilla on meille. Me kaipaamme Lappia. Tämä on todellinen skandaali. Lappi tarjoaa meille kaiken muun ohessa tunteen suuresta, avarasta, ja samalla tunteen vähästä; kaipaamme näkemyksen avarasta ja vähästä. Sillä me elämme täällä paljouden keskellä, meillä on vähän luontoa ja liikaa kaikkea, Lapissa asia on päinvastoin. Lapin perimmäisen opetuksen, sen perimmäisen skandaalin, primitiivisen skandaalin luulisi kiinnostavan meitä, saavan meidät pohtimaan... Huolimatta joidenkin edistysaskelien paineesta, jotka suurimmaksi osaksi ovat turhia, Lappi elää urheasti ja luonnollisesti ajan elävässä ulottuvuudessa, eräänlaisessa ikuisuudessa missä hetket ovat hetkiä, mestarillisessa ja nöyrässä hitaudessa..."

Lopuksi vielä yksi erityisen kaunis Christian Dotremont'n teksti: "Ivalosta menin Kaamaseen, ja sieltä menin postin moottorikelkalla Sevettijärvelle, minun Lappieni päähän, äärien ääriin jossa uni ja todellisuus salpaa henkeni, halki erämaan jossa kukaan ei ole yksin, sillä yksinäiset, alkuasukkaat ovat toisilleen solidaarisia, todellisen ja toisarvoisen elämän vastakkaisuus silmiäni edessä menin Sevettijärvelle, tämän runollisen sivilisaation vihoviimeiseen kolkkaan, niin kauaksi kuin suinkin riidanhaluisesta kulutusyhteiskunnasta, menin kohti avaran ja vähän yhteiskuntaa, aion vielä mennä Sevettijärvelle, lähteä Sevettijärveä kohti..."

Suokaa veljellinen ajatus Christian Dotremont'lle!
Luoikkastehpet vieljalaš jurdaga Christian Dotremontii!

Kaikesta siitä mistä olen tässä puhunut: matkoista, olemisista, kirjoituksista, logogrammeista, valokuvista... löydätte seuraavilla sivuilla otteita, jotka toivottavasti, ja toivon sitä yli kaiken, koskettavat teitä. Suokaa veljellinen ajatus tälle poismenneelle runoilijalle, minun veljelleni, joka lähti "niin kauaksi rakastaakseen" ja joka todella rakasti teitä sydämensä kyllyydestä.

Suomennos ranskan kielestä: Janne Salo
saamenkieliset tekstit: Maria Sofia Aikio

En hiver un jour lapon

Talvella lappalaisena päivänä

talvella lappalaisena päivänä eli yöpimeässä palaan kirjastosta mukanani Tsehovin kertomuksia suomeksi oppiakseni lukemaan ja näkemään lumen sen alkulähteestä, kirjasto on kaukana missä talvi oli lauhkea kuin kouluaikoina saavun majataloon kuin kotiini missä talvi oli lauhkea mutta ovi on kiinni

saavun jäisempänä erottuvaa tietä pitkin mutta ketään ei ole paikalla, koputan huudan mykkään kaikuun, hitaasti odotan emäntää joka epäilemättä on lähtenyt kauemmas kuin koskaan antamatta yhdenkään kulkurin täältä nukkua tai astua sisään kulkurin joka tulee kauempaa kuin täältä sitten juoksen paikoillani ja ympäri jotten kuulisi juoksen henkäykseni perässä

sitten asiaa enempää ajattelematta tanssin sitten hitaasti tanssini muuttuu ainoaksi tanssiksi jota olen tanssinut, se oli Glorian kanssa, se oli Kööpenhaminassa kasvoni hänen hiuksissaan se oli vuonna 1951 se oli eräänlainen valssi, ja emäntä palaa ja minä juon teetä ja nukun ja vielä nukkuessanikin tanssin etten kuole

Un lapon, a Rovaniemi
Saamelaismies Rovaniemellä

Saamelaismies Rovaniemellä, silloin ensimmäisellä kerralla, oli heittänyt minut linja-autolle, oli lähtenyt takaisin sinne missä olimme tavanneet, ja minä olin katsonut hänen lähtöään ikään kuin perheeni olisi jättänyt minut, ja kymmenen tuntia myöhemmin astuin ulos inhimillistä ja mekaanista lämpöä tulvivasta linja-autosta, jonka lähtöä katsoin ikään kuin minä olisin jättänyt perheeni. Joku osoitti minulle sinisessä yössä väräjäväää majatalon valoa, ja minä kuljin eteenpäin kuin kohti perhettä joka ei odottanut minua, ja minä kompastuin lumiansaan, ja minä ryömin kohti valoa, minä koputin oveen, saamelaisnainen jonka kasvot olivat kuparinväriset liian vähästä auringosta avasi minulle oven, enkä ymmärtänyt hänen hämmästystään kuin vasta myöhemmin, se johtui siitä että olin koputtanut, ja saamelaisten yhä nukkuessa hän kaatoi minulle teetä ja valmisti minulle vuoteen, olin vihdoon saapunut kotiin.

La pròmenade a nellim
Kävelyretki Nellimossa

Kello 6.50 astun *Keskusbaarin* edestä linja-autoon jossa lukee Ivalo-Virtaniemi; ensimmäistä kertaa linja-autoon jonka päätepysäkki, tiedän sen, on minulta kielletty; pitäisi olla aivan erityinen paperi päästäkseen sotilasalueelle, mistä alkaa Neuvostoliitto. Olen haltioissani jo tästä kummallisuudesta, ja mitäpä minä heidän paaluistaan? (Sanon itselleni vilpillisesti; ja kuvittelen että siitä lähtien kun joku amerikkalainen on vinyt yhden paaluista, ne on numeroitu.) En hämmästele sitäkään että Suomen, jouduttuaan ensin siirtämään koillisrajaansa itseensäpäin, täytyy kaiken lisäksi varustaa se tyhjyydellä ja sotilailla. Ohueen päällystakkiin sonnustautunut kuljettaja on postinkantaja. Heti liikkeelle päästyämme muuan työmies sinisissä osoittaa maisemaa ja sanoo minulle "*kaunis*", ja maisema on tosiaan kaunis; alaosastaan sitä on leikely; minä näen tynkäpuisen, tukkipuisen Lapin. Kello 8 olen enemmän kuin yksin ja minut jätetään postikonttorin eteen Nellimössä (vasta täältä löytyy tuo nimi, mustilla kirjaimilla keltaisessa emaljissa). Eikä ole yhtään mitään. Kävelyretki Nellimössä on ei-melkein-minkään irrallinen huomautus hyvin vähässä. Lukuun ottamatta Inarijärveä, joka loppuu Suomen myötä. Posti, kaupat ovat vielä kiinni. Kuten ainut *baarikin*, jonka edessä odottavat Santos-kahvisäkit sekä yön nuhjaama saamelaismies. Paikalle tulee toinen mies, hitaasti. Tulee kaksi, kolme, kaikkialta. Meitä on seitsemän kun ovi avautuu ja kannamme kahvisäkit sisälle, odotamme, hörpimme kahvia. Baarilla ei ole nimeä. Se on viimeinen. Neiti myy kahvia, leivoksia, tupakkaa, suklaata. Tilaan voileivän. Hän käy hakemassa leipää ja voita vieruskaupasta. Katselen tiskillä olevia maisemakortteja Lapista, valitsen yhden, käännän sen: siihen on kirjoitettu. Astun suureen uneksittuun tyhjyyteen, minulla ei ole mitään tekemistä, ostan viereisestä kaupasta missä sama neiti toimii myyjänä muistilehtiön, jonka kansi näyttää Alechinskyn piirrokselta, ja kirjoitan kirjeitä. Harmaita sotilaita putkahtaa ulos autosta ja istuutuu pöydän ääreen lukemaan Rovaniemen sanomalehteä, "*Lapin Kansaa*" (muodoltaan se on lähes neliömäinen ja muistuttaa painoasultaan vallonialaisia tai eteläamerikkalaisia sanomalehtiä, ei kovin ajanmukainen, hyppelheittä, vanhahtava). Sisään astuu joku suomalainen ja minä tunnistan hänet: hän oli ollut täällä hieman aiemmin ja ymmärrän hänen olevan neitosen mies. Sitten ilmaantuu hyvin nuori, meikattu ja parfymoitu housuasuiainen tyttö, joka ryhtyy kolistelemaan astioita oven takana. Kaikki puhuvat, mukaan lukien radio, josta yhtäkkiä alkaa kuulua ranskalainen chanson, ja kaikki tuijottavat minua: yhtäkkiä, hetken ajaksi, roolit

Christian Dotremont: Inarin järvellä

vaihtuvat, ymmärrys on minun hallussani, kasvoni kuvastavat, niiden täytyy kuvastaa, juuri sitä mitä sanotaan, minun on oltava tutkana, minun on pantava naamani sen näköiseksi että se selittää laulun sanat. Sanat ovat varsin surulliset, mutta osoittaakseni yhteyteni kieleen otan hymyilevän ilmeen. Kello 11 aurinko tulvahtaa pöytäni ja lähdän ulos, menen postiin joka on samalla kauppa: "Taka-Lappi". Vanhus varustaa kirjeeni postimerkeillä, ottaa laatikosta leimasimen ja leimaa ne, sitten hän myy minulle isoja suolakurkkuja tynnyristä. Kaupassa on tsekkoslovakialaisia työkaluja, ruotsalaisia paitoja ja ranskalaisia värikyniä: "Venuksia". Lähdän kulkemaan huonokuntoista kuivaa hiekkatietä, ja kuten kaikkialla Lapissa näen tyhjiä pastilliaskeja ja tyhjiä purukumipakkauksia. Yhtenä päivänä Ivalossa huomasi monen metrin päästä sanan "pepermint". Täällä panen merkille sanat "Bon Bon", "Tilliti" ja kuvan Tanskan lipusta jossa lukee "Tanssi pastilli". Kauempana on tyhjiä oluttölkkejä, kaistale "Lapin Kansaa", ostoskuponkeja ja vieläpä kenkä. Laskeudun kohti järveä, eikä sieltä löydy muuta kuin palaneita puukalikoita ja epämääräisiä sanomalehtiä, ne ovat jo matkalla maahan. Sitten osun tuhotun vallituksen kohdalle, joka on täynnä raudanpaloja ja jossa makaa ruostunut kenttäkeittiö. Eilisiltana saamelainen ystäväni sanoi minulle "Virtaniemi saksalaiset kaputt". Käyn istumaan vallille ja teen suolakurkuista itselleni piknikin. Ja muistelen Zee-bruggea jossa niin ikään kuljeskelin sotarajon keskellä, lapsena. Koko huomioni kiinnittyy vaimeasti vellovaan järveen; mieleeni tulee eräs lempikielikuvistani (yksi niistä kuvista jotka ovat niin rakkaita, ettei kirjailija niitä koskaan käytä): laineet ovat naisten rintojen; tässä tapauksessa Lolitan. Olen kahden ajan välissä, vajoan nautinnollisesti tämän syyskuusen päivän leutoon tyhjyyteen hellien ajatusta, että menisin uudestaan "Taka-Lappiin" ostamaan tällä kertaa kylmiä kaalikääryleitä, että

hermoheikko myyjä tunnistaisi minut, että palaaisin sitten tänne piknikille, poikkeaisin sitten taas baarissa, että minut tunnistettaisiin, ja pohdin itsekseen mitä kävisi, jos menisin viiden minuutin välein ostamaan hermoheikolta kurkun: raapustaisiko hän kolmannenkymmenennen kerran jälkeen minulle "Lapin Kansan" laitaan kokonaisen tynnyrillisen hinnan (toisen tynnyrillisen)? Ja mitä jos sukeltaisin Historiaan, järveen, uisin järven selkää Historiaan, Neuvostoliittoon? "Nelissäkymmenessä oleva epätoivoinen kirjailija yrittää päästä uimalla Neuvostoliittoon." Loppujen lopuksi me olemme aina olleet Nellimössä, me vallankumoukselliset kirjailijat, harvoin Virtaniemellä saakka, emme koskaan aivan perillä, aina veljellisessä läheisyydessä. Tämän ajatuksen minä heitän kuitenkin pois kurkkupaperini kanssa; se on liian surullinen. On hyvin kaunista ja olen valmis nukahtamaan hiekkalle, olemaan tekemättä muuta kuin kuuntelemaan puolella korvalla kaukaisia perämootteita, jotka täynnä Tebeline-bensiiniä murisevat kuin koirat. Mutta ravistelen itseni ylös ja lähdän taas kulkemaan tietä. Kävelyretki Nellimössä on myös maalaus, aluksi abstrakti, sitten figuratiivinen, kuin sen amsterdamilaisen rikhamakauppiaan tekemä, joka oli maalaavinaan Appelin taulua ja joka lisäämällä muutaman viivan sai aikaan esittävän teoksen. Olen nähnyt kaiken kaikkiaan vasta kaksitoista ihmistä. Kolmastoista on nuori punatukkainen tyttö, joka kolmannessa kaupassa, suurimmassa, myy minulle haaveilemani kylmän kaalikääryleen; maksan, unohdan kylmän kääryleen tiskille, hän juoksee perääni tielle saakka ja minä puristan hellyydenpuuskassa hänen kättään. Syön toisen ruokani istuen hirren päällä tien poskessa. Silloin ohi kulkee neljästoista henkilö, saamelainen likaisissa saappaissaan, puhkinaisessa paidassa, puhkinaisissa housuissa, iäkkäine kasvoineen, liiankin iäkkäine, kuin suoraan teatterista, köyryselkäisenä, kantaen suurta pahvilaatikkoa jon-

ka päältä luen "margariinia". Hän kulkee eteenpäin, eteenpäin, katoaa tunturin nielemänä. Menen baariin ja panen merkille että jossain on koulu, sillä kello soi. Parikymmentä lasta valtaa tien ja minä sekoan yksinpuhelussani. Silloin suuntaan kohti Neuvostoliittoa kilometrin verran, kirjoitan kivellä nimesi tielle, saavun puutalojen kohdalle, sitten palaan baariin ja löydän sieltä aiemmin "Taka-Lapissa" näkemäni henkilön, kaksinkerroin taipuneen äijänkäppänä, joka on ostanut kaksi askia "Saimaa"-tupakkaa ja joka hankaa niitä itsepuhelimisesti toisiinsa kuin säästääkseen käsiään; oletan että hänkin menee linja-autolla Ivaloon ja on tullut Nellimöön vain täydentämään tupakkavarastoaan, että hän asuu yksin mökissään jossain matkan varrella. Baarista käsin järvi näyttää suuremmalta, lopulta siihen on vain uskottava, sanottava itselleen "hitto vie". Kello 16.30 palaan postiin ja päätän odottaa linja-autoa siellä. Silloin esirippu nousee. Nuori poika hyppää seivästä rakennuksen takana. Hän yltää monen metrin korkeuteen ja minä taputan. Sen jälkeen hän ei uskalla enää hypätä. Nuori nainen menee sisälle tölliin ja menessään piilottelee jotakin. Vanha spanieli tulee nuolemaan kättäni. Baarin tarjoilija juoksee villapipopäisen lapsen perään. Hermoheikko moittii jostakin asiasta valtavankokoista nolostunutta suomalaista, joka kohauttelee olkapäitään. Linja-auto kulkee ohi Virtaniemen suuntaan tuoden mukanaan sanomalehdet. Äijänkäppänä tulee baarista, asettuu viereeni ja hankaa toisiinsa tupakka-askejaan. Spanieli tulee nuolemaan hänen kättään. Villapipoinen lapsi menee postikonttoriin. Näytelmän keskeisinä tapahtumina ovat polkupyörillä "Lapin Kansansa" hakemaan saapuvien irrallisten henkilöiden tulemiset ja menemiset; nuori punatukkainen tyttökin ilmestyy paikalle, häviää paikalta, samalla asialla. Seivästä hypännyt nuori poika astuu ulos töllistä, johon nuori nainen oli mennyt. Housuasuinen, hyvin nuori parfymoitu tyttö saapuu ostamaan lehden, jonka nimeä en pysty erottamaan, harmi. Seiväshyppääjä pyörittää kurkkutynnyriä. Vanha spanieli juoksee järvelle. Linja-auto tulee Virtaniemeltä, katkaisee filmin ja minä autan äijää. Hän jää pois muutama minuuttia myöhemmin postinkantajan avustamana, puisen mökin edessä. Kissa tulee häntä vastaan.

Quand j'arrive a Ivalo Kun saavun Ivaloon

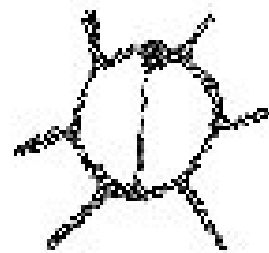
Kun saavun Ivaloon, Suomen Lappiin, jätän laukkuni majataloon ja menen heti kävelemään tielle, ja tunnen olevani kuin uusi mies, samalla kun tapaan jälleen ystäviäni ja niin monia asioita, jotka eivät ole muuttuneet tai ihan vähän vain. Ja kun palaan Tervureeniin,

lähtöpisteittäni lähtöpisteeseen, jätän laukkuni huoneeseen ja menen heti kävelemään kaduille, ja tunnen olevani kuin uusi mies, samalla kun tapaan jälleen ystäviäni ja niin monia asioita, jotka eivät ole muuttuneet tai ihan vähän vain. Tällä tavoin tunnen

olevani olemassa ikuisuudessa, olevani ikuisen elämässä, kahdessa kylässä jotka minulle ovat yksi ainut rajaton maailmankaikkeus eroineen ja samankaltaisuuksineen, minun kauttani joka yhdistän ne sydämessäni ja — lukuisten kirjoitusten myötä — runoudessani.

En Laponie, les plus grands orages Rajuimmat myrskyt Lapissa

Rajuimmat myrskyt Lapissa ovat lumimyrskyjä, kauneimmat sateenkaaret loistavat yössä, tanssien, ja kallisarvoisin aurinko on tulen keksiminen, jokikinen talvi

Ça y est!
Logogus vient d'arriver
No niin!
Logogus on saapunut

Christian Dotremont

No niin! Logogus on saapunut lappalaiskyläänsä, kaikki alkaa uudestaan! Ja hän empii mistä alkaa uudestaan, semminkin kun kaikki alkaa uudestaan vähän eri lailla, kyllä kai, sentään seitsemän poissaolon jälkeen, ja kun Logoguskin... Lyhyesti sanottuna, kaikki alkaa jälleen alkaa, hiljalleen. Hän katselee valkeuksia, toistoja, eroja. Hän hämmentää kaiken, koettaa mittailta, yhtäkkisen onnellinen typerys! Vihdoin täällä, Logogus huudahtaa kaikissa hiljaisuuden sävyissä, minä kaipasin sinua, minä jouduin, pitkään olen joutunut odottamaan! Hän oli jäänyt lentokentän linja-autosta aivan Kukkolan majatalon eteen ja asettunut taloksi mitä pikimmin, samaan paikkaan jossa oli viettänyt joitain öitä kymmenisen hitautta aiemmin. Nähtävästi Rouva Kukkola ei ollut tunnistanut häntä, hän taas oli ollut tunnistavinaan rouvan. Ja *Inarin Baari* joka oli poissa! Hän harppoo, kulkee edestakaisin, hermostuu, herrrrmostuu pelkkää lempeyttään. Linja-auton ikkunasta hän ei ollut nähnyt yhtään mitään liiasta pään kääntelemisestä! Nyt hän hämmentää tuhannella ja yhdellä muistolla säkenöivää maisemaa, löytää siitä tuhat ja yksi muuta muistoa, jotka muualla tuntuivat hävinneen. Hän näkee-jälleen näkee! Ilma humaluttaa hänet, sytyttää hänen ahjonsa uudistavalla voimalla, kaikki uudistaa hänet keveydellä, raapii häntä taljalla, saa hänet tuntemaan absoluuttisen hengityksen ihmeellisen kuvotuksen. Hän huojuu, koska häneltä ei enää puutu mitään. Hän nojaa ilmoitustauluun: *Tanssi, Tanssi, Tanssi...* Hän löytää *Kahvi Kulman*, juo siis kuumaa kahvia valtavat määrät, syö hernekeittoa. Kylä, samainen muori valkoisessa työpäähineessään ja samainen vedonlyöjä kopissaan, jotka ilmeisesti tunnistavat hänet. Kyllä, kioskissa sama hieno daami uusimman "Hufvudstadsbladets" kanssa. Kaikesta tästä Logogus vaappuu sinne tänne ja kuitenkin löytää täältä jalansijan routaisen maan ansiosta, jopa jään ansiosta, ei kaadu koskaan, tukeutuu kaikkialla täällä jaloillaan luontoon, vieläpä ja ennen kaikkea ollessaan kaatokännissä. Mutta nyt hän jo haaveksii katsellessaan ikkunasta ulos, ikään kuin ei olisi saapunutkaan. Haaveksii ikävystyneen, alakuloisen näköisenä, mikä todellisuudessa johtuu sopeutumisesta maisemaan, todellisuuteen, val-

tavaan vähyyteen ja jopa valtaviin puutteisiin (esimerkiksi kesän tai talven). Sopeutumismietiskelyä erään rakkauden helmassa. Mielenmalttia täydessä kiihkon tilassa! Jo nyt, muttei vielä tietenkään samalla tavalla kuin muut, eli täällä syntyneet tai tänne aikaa sitten asettuneet, Logogus on olevinaan, niin sanoaksemme. Sillä kuinka hän, ehkäpä juuri hän, riemuitseekaan! Kaikkien mietteittensä lomitse se mitä hän useimmin sanoo itselleen on: Jopas, minä onnistuin, kaikki alkaa uudestaan! Eri lailla, jne. Mutta eikös paikalle tupsahda Sverloff, saamelainen joka pelasi korttia hänen kanssaan majatalossa jota ei enää ole. Logogus empii, vaikuttaa siltä että mies, jolla on päässään neljäntuulenhattu, ei tunnista häntä, katselee sitä paitsi vain ei-mitään eli kaikkea. Hiyrysellä on väentungos. Logogus tunnistaa kaiken muttei ketään, norjalaiset sardiinit, hollantilaiset tomaatit. Hän ostaa perunarieskaa, savuporoa. Jälleen hän kuljeskelee sinne tänne ja katsoo matkamuisto- ja limonadikioskia, se on vielä tyhjä, vielä täynnä lunta, toisenlaisena hän ei ole sitä koskaan nähnytkään. Hän menee postikonttoriin, jokaisella matkalla kaikki postineidit ovat uusia, jo silloin kun hän tuli tänne joka talvi, he ovat siis aina täysin samanlaisia, nuoria, ujoja, nauravaisia, mutta tällä kertaa Logogus ei saa ainoatakaan kirjettä *Glorialta*, ei edes "Le Mondea". Hän menee *Kirjataloon*, ostaa valkoista karkeaa paperia, mustaa mustetta, kirjapaperikauppa ei ole muuttunut, eikä kauppiaskaan joka tunnistaa hänet, Logogus huomaa sen miehen hymystä. Vai johtuuko se vain siitä että olen muukalainen, Logogus tuumii. Iltpäivällä hän nukkuu. Hän tekee logogrammeja. Hän levittää ne makuusalin toisten sänkyjen päälle. Kaikkialla lapset leikkivät, puettuina kuin kosmonautit. Logogus luo valkoiseksi maalatulle pöydälle, maiseman eteen, toisen maiseman tavaroista, jotka ovat eri tavoin tavanomaisia (sama sytytin esimerkiksi kuin siellä toisaalla, sanomalehtiä myös, niin kuin sielläkin, mutta täällä ne ovat Helsingin ja Rovaniemen lehtiä) tai jotka ovat matkaa varten (Lapin kartta esimerkiksi, mutta siellä myös, mutta ainoastaan nämä viimeiset viikot, mutta eri lailla kuin täällä paikan päällä). Logogus lähtee taas.

Anders N. Valkeapää:
Syysvaellus, Könkämä 1928

Vues, Laponie
Näkymiä Lapista

Puu koskemattomuus
Täten se on huudahdus joka keskeyttää lauseen
Lause on valkoinen pitkä

Puutarhassa puu kantaa
nimeään ja menneisyyttään
Täällä se kantaa hiljaisuuttaan
Ei enää puutarhaa eikä etelää
ei enää sokeria eikä saippuaa ei iloa
Talvi on suolani siivottomuuteni

Tässä liian valkeassa lakanassa
katse on rikos kuusi rehtiys
raukkamaisuus liianit jätän teidät kiharoihinne

Lause on enää vain hieman niukkaa laulua
tässä liian valkeassa kirjelappusessa

Tässä lakanassa jossa rakkaus
puhuu yötä aurinkoa
Ivalon temppelissä jossa poro laulaa
jossa kadotan kaikki matkatavarat
kaiken kielen ja heittäydyn
eläimen kapaloihin jossa henkäys
puhuu ääneen tallissa ja vuoteessa
Koska minä muistan
sinut Paul ja sinut Jean
joilla on riimit keskuudessanne

Säännöllinen omintakeinen puu
joka rikkoo kielioppia
koulussa kivinen pallo
polvillaan temppelissä vaikenemisen
suuren riikinkukon edessä

Lehtien puhdas sana
vihossa jonka sinä puu ja sinä lause raidoititte
Jonka mukaan virittää viimeinen harppu

Dotremont: Dessin Lapons, 1976

Dotremont: In vivo veritas, 1976

Keskipäivän aikoihin ostan päärynöitä puutalossa olevasta kaupasta. Nahkaan pukeutunut saamelainen, joka ostaa omenoita, utelee. Vastaan Ivalo. Hän tulee siis mukaani. Tuonnempana saavumme linja-autoasemalle. Hän on laiha ja kasaan painunut vanhus. Bussit ovat keltaisia tai punaisia. Syömme keitot puurakenteisessa odotussalissa. Pakkasta on 35 astetta. Kolmisenkymmentä ihmistä odottamassa. Olen siirtolaisia kuljettavan laivan kannella. Toiset raa haavat matkalaukkuja, toiset paketteja. Vaikuttaa siltä, että sinipukeiset saamelaiset varjelevat ajatusta. Jos he liikkuvat, se putoaa. He ovat perimmäisen vartijoita. Tämä tehtävä painaa heidän harteillaan. Pysyäkseen huomaamattomina he ovat naamioituneet tontuiksi, mutta heidän katseensa paljastaa heidät. Olen moukkamainen räkättirastas, joka kulkee jään ja tyhjyyden valtakunnan läpi: ajatus. Olen moukka. Minulta puuttuu seisova katse ja kirjava vaatetus. Kirjavuuteni on ilmeessä; pysyäkseni huomaamattomana olen naamioitunut munkiksi, mutta katseeni paljastaa minut. Olemme tunnin verran katsomatta toisiamme. Nahkaan pukeutunut saamelainen pitää minua silmällä. Hän on eräänlainen petturi. Hän vartioi vain minua. Hän räpyttää silmiään. Annan hänelle päärynän. Hän kiittää. Hän saattaa minut kädestä pitäen. Bussi on saapunut. Hän jättää minut. Asetaudun tyhjemmälle, kylmemmälle puolelle. Kuljettaja ja postinkantaja ovat hekin pukeutuneet nahkaan. Matka kestää kahdeksan tuntia. Yhtäkkiä avaruus sulaa. Ovi avautuu usein, postinkantaja laskeutuu, kantaa kirjekuorta kauas valonkajetta kohti. Joskus kuoren kanssa lähtee miehiä, naisia. Mutta Sodankylässä meitä on enää vain kaksi matkustajaa: muuan saamelainen ja minä. Tasaväkisinä kuljettajan ja postinkantajan kanssa, jos tulisi tappelu. Pysähdys. Saamelainen vie minut majataloon. Se on suljettu. Kohti hotellia jossa meillä on oikeus lämmitellä, muttei juoda tai syödä, soikean pöydän äärellä, jossa on kalkkuna, juustoja, viinejä. Annan hänelle päärynän. Hän kiittää. Hänellä on

iloiset vaatteet tummanpuhuvan takin alla: hänen ilmeensä on siis liikkuva, ulottuen hämmästyksestä aina ehdottoman suljettuun hilpeyteen. Varmasti hän kokee tässä pöydän piinassa erään toisen piinan kaikuja: saavuttamattomana levittäytyvän maiseman. Linja-auto jatkaa matkaa. "Samelainen?" – "Joo." Hän yllättyy siitä että tunnen sanan, jota saamelaiset suvaitsevat käytettävän itsestään (on sopimatonta kutsua heitä lappalaisiksi). Yllättyy siitä että ylipäättään tarvitsen nimitystä. Ja hän: "Ranskalainen?" – "Joo." Minä puolestani yllätyn siitä että minua luullaan ranskalaiseksi (olisi sopimatonta huomauttaa asiasta). Nämä pikkukohteliaisuudet osoittavat seuraavaa: me neljä taivumme kohti maisemaa; vaikka voisimmekin puhua, olisimme pakotettuja vaikenemaan. Kaikki sekoittuu: virkailijoiden tavat, syntyperäinen tunne, muukalaisen hämmennys. On vain puhdas nauha, jonka leikkaa silloin tällöin kuusi, pylväs. Rovaniemen jälkeen ei ole ollut aurinkoa. Aurinko on tämä väsymätön valkoinen, yö on tämä kuusi, tämä pylväs. Postinkantaja ei enää jaa kuoria; hiljaisuus on levittäytynyt. Ivalo ilmestyy. Kierrän itseni auki, kuljen uudelleen pikkukohteliaisuuksien läpi, linja-auto katoaa, olen tundralla, olen planetaariossa. Murskaantuneena kuin pilkku näissä metsissä. Olen siinä pienessä puurasiassa, joka minulla oli koulussa. Riitti kun sen käänsi ympäri. Talo oli lyijyä. Lumi oli pumpulia. Kuljen kohti valonkajoa, kaadun, liikun, koputan. *Pirtti* aukeaa. Seitsemän saamelaista järjestäytyy eteeni; leikin seremoniamestaria. Tuli yhdistää meitä. Riittäisi kun palaisi tulesta, ajattelisi vähän liikaa, joisi liian vähän, kuolisi johonkin toiseen piinaan, olisi muukalainen. Saamelaisnainen valmistaa vuoteeni. Kierryn sykkyrälle tekstiin; minulla on enää vain yksi ajatus.

Christian Dotremont

Jo Tapiolan metsissä
jonne yksikään tie ei löydä solmuaan
Jo museossa Helsingissä jossa kiven massa huutaa
pohjolan solmun etiopialaisella kielellä

Jo vuoteessani tulevaisuuden kynnyksellä
minä uneksin sinusta Ivalo
sini- ja keltapukeinen nuori tyttö valmistaa kahvia lampun alla

Jotain minkä vuoksi kuitenkin jättää hiljaisuus
Saavuttaaksemme vihdoin avaran adverbien
tämän puisen oksaisen huoneen
Jättääksemme lehväkoristeisen seinäpaperin joka puhuu toista tyhjyyttä

Kiistelläksemme tyhjyydestämme ja sinun tyhjyydestäsi
Lappi päässään myssy jonka olin kutonut
ruusunpunaisella maaperälläni

Sinä lähdet ja annat minun mennä
ei-maahasi jossa nuori mustiin ja valkoisiin pukeutunut tyttö sytyttää
sinikeltaisen lampun

sinä pilkku vaatimaton piilopaikka jonne
lause putoaa sinä loukko kuoppa
joka piirrä piirrottoman hiljaisuuden jonne hellä ja kova sana sytyttää
kutsun

Jätän joskus koputtamatta ikkunaasi
vastaamatta ääneesi
liikkumatta eleeseesi
jotta olisimme tekemisissä
vain sulkeutuneen meren kanssa

Suomennokset: Timo Kaitaro ja Janne Salo
Valokuva: Anni Näkkäjärvi

Christian Dotremont

Progrès Lapon Lappalaista edistystä

Öljylamppu, mutta kauempana eteisessä on puhelin hätätapauksia ja jouluntoivotuksia varten; on 24. päivä ja kuulen emännän puhuvan koko ajallaan. Ikkuna on liian pieni synnyttääkseen tunteen yöstä, saan siitä vain aavistuksen, täysin yhtenäisen, valheellisen. Peräseinällä on esineitä joissa on nimilaput, muutamia sanoja suomeksi. Museonpoikanen kesävieraille, museon jäännös tai esipuhe. (Herätessäni näen aluksi vain nimilaput, täydellisen valkeina pimeässä, ikään kuin minulla olisi selvjärkisiä hallusinaatioita.) Hieman kiveä, puuta, nahkaa, villaa: muutamia esineitä, luonnollisia tai valmistettuja, joita ihmiset tai porot ovat keksineet ja jotka säilyisivät paremmin tundralla kuin täällä tulen äärellä, esille asetettuina, selitettynä, mallikapaleina. En jätä niitä huomiotta, olenhan talvesta huolimatta tullut kauempaa. Ja ymmärtämättä selityksiä joudun ymmärtämään esineet vain niiden ilmiänsun perusteella, toisin kuin suomenkieliset kesävieraat. Nahkakasvoinen saamelainen astuu sisään, sytyttää lampun, ripustaa todelliseen museoon poronahkalapasensa reen kappaleen päälle. Monimielisyys tai jatkuvuus täydellistyy: historiaksi luokiteltujen vanhojen lapasten vieressä ovat nykyiset, jotka luokitellaan verkkaisen lyhyen arkisen hetken, aterian, nukkumisen ajaksi. Kun saamelainen lähtee, hän luultavasti ottaa joskus erehdyksessä väärät, kenties hän on jo sekoittanut ne lopullisesti. Mutta äkkiä ymmärrän nimilappujen ehdottoman välttämättömyyden, ei yksistään jollekin laatikolle, jollekin vyölle, jollekin neljäntuulenhatulle; jopa aivan uusissa esineissäkin on etiketit, kaupat ovat museoita. Haluan selvittää, onko saamelainen tietoinen tästä monimielisyydestä tai jatkuvuudesta, sen täydellisyydestä, ja näytän hänelle historiallisia lapasia ja kysyn norjaksi, miltä kaudelta, miltä alueelta... Vieläkin enemmän ohikulkumatalla oleva saamelainen, joka on noussut keittämään teetä, ilmeisesti kääntää hänelle kysymykseni. Nahkakasvoinen saamelainen hymyilee, nyökkää, istuutuu, minä hymyilen, nyökkään, istuudun, juomme teetä, toinen saamelainen puhuu minulle Karasjokista, syömme leipää ja silavaa, poltamme *Työmiehiä* (niin lyhyitä ja vahvoja, että jokaisessa paketissa on puinen imuke). Ei ole aamua, iltaa, ei kahlakymmentäneljää tuntia, ei Joulua, ei museota. Miksi olisi edes vuosia? Vuosisatoja? On talvi, kesä. Jotkut esineet kuuluvat talveen, toiset kesään. Historiallisimpia ovat ne, jotka sopivat talveen, kesään.

Pour Sevettijärvi Sevettijärvelle

Laila antaa vasemman jalkansa riippua hieman, mutta jalkaterä nousee viivaa kohti ja tree-ma on sanan seuran taikinassa, lakipiste kuin nieltynä; hiuksesi ovat tänään arabiaa. Minä puolestani lähden Sevettijärvelle. Kas, hän nukkahtaa uudelleen, hänen vokaalinsa ovat melkein solmussa; sokkeli taipuu kuin itsestään. Suuren jokseenkin kovan pellava- ja villakan-kaan kerrostumat avautuvat sellaisen levottomuuden löydöissä, joka on yhtä laahaava kuin hänen suomalainen aksenttinsa. Puukerros, säleikkökerros, patjakerros, ensimmäisen pellavalakanan kerros muodostavat litistyneet, näkymättömät tikkaat. Laila liikuttaa kättä, näpistää mustikkahilloja sängyn yltä tyhjyydestä, joka on hänen kaappinsa, ja tämä kaappi on minun rekeni. Lähden Sevettijärvelle Duchampin ja Bachelardin kautta. Olen luonnos ja kasaan luonnoksia suureen vesikouruun, joka alkaa auringosta ja päättyy jäähän, mutta metrossa, joka sulkeutuu kiehunsaan ja avautuu lopulta suurlle lakanalle jonka päällä nukkuu vain aurinko, luonto kätkemässä alempana kalliohillonsa, okra- ja tuffipatjansa. Laila, ydinkerros ja hitaasti vallaton, nukkuu lakanoissa, jotka hän rypistää niin että ne sekoittuvat toisiinsa, tuolla maa nukkuu levitetyn lakana alla. Lähden Sevettijärvelle kolmenkymmenen minuutin päästä, linja-auto Kaamaseen lähtee kuudelta ja moottorikelkka Kaamasesta lähtee yhdeksältä. On ahmanilma. Melkein aina sama juttu, tapaan ensin sanan, sitten turkiksen, sitten eläimen, ja varmasti sekoitelen. Nämä kolme kerrosta muodostavat niin ikään vuoteen, kaapin, reen.

Sevettijärvellä jätän kaikki tiet, edessä enää pelkkää lumiviidakkoa, jossa tapaan viimeisen koiran ja ensimmäisen poron, sitten ensimmäisen ahman, sitten ensimmäisen suden. Melkein aina sama juttu. Ja nämä neljä kerrosta muodostavat niin ikään vuoteen, kaapin, reen, ihmiselle ja ihmisistä vastaan. Koira on suden sana, poro on ahman vuode, ahma on suden turkki. Sevettijärvi, se se on, tyhjiys, joka peittää kokonaisuuden, ja tyhjiys, joka sallii häilyvän kokonaisuuden, ja nämä kaksi kokonaisuutta kohtaavat sielä ja jopa vaihtuvat toisikseen, rypistyvät, asetun niiden väliin makuulle lankulleni, kylmän pistellessä, saamelaisen turbaanini ja villapotkurini suojassa. Nahkainen matkalaukkuni on pakattu. Nahka on sanan ja turkin välissä. Laila olkoon muistoni, pudonnut lippuni; tarvitsen joi-takin muistoja tietääkseni etäännyväni, lähesty-äkseni maan muistoa ja tullakseni takaisin: elämä on karttani, jota luen kulkeakseni eteenpäin

seudulla, joka muistuttaa sitä vain äärimmäisesti ja jonka päässä suden treema katsoo aave-rattaita. Makasin Lailan kanssa tässä vuoteessa, lähestyin tätä tuolia, tätä pöytää, jolla kirjoitan nopeasti ennen lähtöäni Sevettijärvelle, jossa kasaantuvat samaan tapaan, eivät siis suinkaan mitätöidy, nautinnon kerrokset ja toiminnan kerrokset, rypistyneet sanat, kuumeessa, aina hämmennykseen asti. Tulen nukkumaan linja-autossa, sitten moottorikelkassa, sitten reessä, kahden koneen erottamana sängystä, yhä valkoisemmassa unessa, yhä enemmän peitettynä. Melkein aina sama juttu... Ensin kohtaan vuoteen... Mutta minä tuijotan lunta ja itken kun en näe enää muuta kuin vähän kirvelevää tulta, kuin kylmän paljouden pitäisi lopulta päätyä näin vähään tuleen, ja kun suljen silmäni olen lumesa ja entoptinen raidallinen hiillos. Utsjoke-lainen nainen lämmittää vettä pienellä sähkökeittolevyllä. Hän unohtaa ajoittain panna sen päälle, odottaa silloin typeryneenä pyöreällä tuolilla sitä, että tietäisi unohtaneensa, silmät unen sammuttamina. Koira lepää vuoteen alla, kääntää kiiltävän kuononsa kohti valkeaa keittiötä, kuuntelee kun minä latkin kahvia siniseltä aluslautaselta. Minun täytyy ostaa hedelmiä ja juustoa Kaamasesta. Oi, tunnen Kaamasen, olen kulkenut sen kautta kesällä tietämättä että tulisin takaisin talvella, mennäkseni Sevettijärvelle. Tästä vierailun luonnoksesta minulle on jäänyt hidas muisto, näkymä postin seinästä, tulin Kari-gasniemeltä, se oli pelkkä pysähdyspaikka ennen Inaria, nojasin Postin oveen edessäni ruhjottu maasto, raskaita huulia ja kirjekuoria, hitaasti kevyitä pakkauksia, ikkunalasin suojaaman huopaneliön viereen, jossa oli sanoja, paikallispäätteitä, irtokirjaimista tehtyjä numeroita. Kahden tunnin kuluttua kuljen siis jälleen Duchampin kautta, joka ymmärsi luonnosten vaeltavan kunnian ja kiinnitti sen ympäriinsä, kun taas Picasso kulki yli, ei kovinkaan taipuvaisena tiivistämään sakkaa, kuluttajana, kun taas Cobra levitti luonnoksen sitä murskaamatta kankaan, paperin tai valkokankaan suorakaiteelle. Olemme kylliksi eläviä luonnoksia kyllin kuolleiden, joskin moninaisten suorakaiteiden maassa, ja siten vielä konstruktivismi ja kubismi, jotka tekivät niitä lisää! Taulusta on tullut vuode, kaappi, reki, matkalaukku, aina vain suorakaiteita mutta yhä käytännöllisempiä ja monimutkaisempia, joissa alut, viat ja puutteet sikinsekoittuvat kunnnes sana, rakkaus, hillot, matka ovat täydellisiä, katsetta innostavalla tavalla kokonaan ja mystisesti luettavissa; sillä loppujen lopuksi ihminen, joka on luonnon heikoin luonnos, kiinnittää enemmän huomiota siihen mikä sitä vaatii, toisin sanoen siihen mikä muistuttaa häntä; aloimme ymmärtää, että kasaamalla helposti luettavissa olevaa saavuttaisimme toisaalta vaikeaselkoisuuden tehot. Silloin kun se ainoastaan hipoo

tasaisia luettavuuksia ja on vaarassa löytää vain ongelman tai ratkaisun poispeyyhkiytyneistä luettavuuksista, silmä etenee takaperin, kasautuneiden luettavuuksien Baabelin ja Pisan torneissa, takaperin, sillä niiden maaperä on kangas, jonka silmä vastaanottaa peitettynä, mutta täytyy olla jokin ampuma-aukko tornissa, jokin alastomuus sekoitetussa turkissa, jokin tyhjyyden valuminen tuoreessa palimpsestissa.

On varastettava tuli hukkaamatta hehkuvia hiiliä, tuhkaa tai kylmää, jota varten se sytytetään, kylmää jota kohti se katoaa. Otimme tulen ja hiilet ja tuhkat, mutta pakenimme mielellään kylmyyksiä, siis joitakin marginaaleja joita me kuitenkin toisinaan teimme, ja marginaaleja jotka oli miten oli ovat joukossa, ja marginaaleja jotka oli miten oli ovat ulkona. Sevettijärvi on ulkoisen marginaali jolla on joukkonsa, sille sanomani loistava tyhjyyden joukkonsa. Lähdän Sevettijärvelle jonkin verran joukkoani matkalaukussa, se sisältää viestin Lailalta, ahman turkin, suorakaiteita täynnä Bachelardin, Boven, Beckettin luonnoksia, toisen villapaidan, kameran, pölyjä joita kerään väsymättä, ja luonnoksia joita teen itse lennokka- ja konekirjoituspaperisuorakaiteille; saippua liukui tunti sitten sankoon ja putosi jääkouruun, johon kaadoin veden, ja näin tämä kuolema puhdisti sen uudelleen, poimin sen ylös, sekin on siinä, liuennut suorakaide, vielä hieman jään kuormittama. Kestäkö tämä vähäinen jää Sevettijärvelle asti? Melkein aina sama juttu. Pohdin kestäkö savukkeeni riimukiveen asti, kestävätkö kengännauhani iltaan asti, kestäkö hengästymättä huomiseen, ja vaikka mikään ei petäkään heti niin mikään ei myöskään kestä täysin, ja poimin ylös, poimin itseni ylös, ja tästä luonnosten kassasta yritän tehdä vähän tulta toisille. Minullakin on vähän tulta toisilta, ja joskus samoilta, ja lisäksi se, joka kasvaa näöstäni kun minun on pakko venäyttää se ja josta olen ennustanut, että Sevettijärvellä.

Christian Dotremont

Vivre en Laponie
Elämää Lapissa

Napapiiri

Viimeiseltä asemalta kymmenen nahkaan ja huopasaappaisiin pukeutunutta miestä on lähtevinä leikillään kukin eri suuntaan. Yhdennelätoista vastaan tulee vain jäisiä lätäköitä. Olen patsaana: riittäisi kun ei enää koskaan kulkisi eteenpäin, kun ajattelisi, kuolisi kylmyyteen. Mutta palaan asemakahvioon ja hörpin keittoa muiden saapasjalkaisten miesten seurassa. Yksi heistä on humalassa. Hän soittaa puhelimella ja antaa minulle paperilapun, josta luen numeron. Vilkaisen kioskeja. Yhdessä on tarjolla ranskalainen aikakauslehti: "Bonjour, Bonheur" sekä pinkka "Pravdoja". Toisessa on tarjolla kahtakymmentäkolmea lajia mentolia pienissä räikeänvärisissä askeissa. Saapasjalkainen mies empii, valitsee Leijonan. Tämä kioski on tempeli, samanlainen kuin japanilaiset sivellinkaupat: autiomaan kallisarvoinen varanto. Antaudun riittiin, emmin, valitsen vaikeaselkoisen merkin. Humalainen mies viittoon että ulkona auto pysähtyi, hän ottaa paperini, lukee numerot, vertailee, ojentaa paperin kuljettajalle. Taksini hypähtää liikkeelle. Näen avaramman maiseman, missä kaupunki näyttää räjähtäneen kapaleiksi. Tuossa on valtava postitoimisto, kauempana kirkko; aivan perällä sokerileipomo. Sitteen kaupunki järjestyy, yhtäkkiä muodostuu katu, ja erään turkiskaupan edestä ilmestyy näkyviin hotelli. Maisema sulkeutuu. Kaksi punatukkaista tyttöä, joilla on siniset esiliinat, pitää minusta huolen. Huone on puinen mökki, siisti, ja muistuttaa täysin (liikaa) sitä mitä huoneen täytyykin olla: huoneen määritelmää. Lähden kävelyille. Kaupunki on tällä kadulla tasapainossa. Kello on yhdeksän illalla. Ohikulkijat tuijottavat minua. Heillä on mukanaan teemyssyt. Franzin baarissa syön taas keittoa. Franz puhuu saksaa. Menen tien poskeen. Kylmyys saa minut muuttamaan suunnitelmiani, katseeni särkyä ja särön läpi kulkee liikaa hämääriä asioita: minusta tuntuu että silmäni antaa periksi sokealle pisteelle, että se ohjailee käsivartta, joka hyväilee taivasta ja koskettaa horisonttia. Autoja menee tuulispäänä ohi. Olen samalla kertaa sekä Villissä lännessä että Fimbulissa. Ohikulkijat ovat kivettyneitä; tusina Looteja jotka ovat kääntyneet etelää kohti. Olen keskellä patsaiden ballettia. Esiinnyn huonosti, liukastun. Kaadun. Saapasjalkainen mies nostaa minut ylös. Hän puhuu. Heidän kielensä on latteaa, mutta arabialaisten kurkkuaänteiden ja abessinialaisten päätteiden koristamaa. Sana jonka he voisivat lau-

sua moitteettomasti: mannigochamonen. Saapasjalkainen mies johdattaa minut saluunaan. Kohteliaasti he juovat olutta. Pianisti soittaa Marseljeesia. Minulle tarjotaan viiniä, osoitteita, mentolia. Minua juhliitaan; olen muukalainen. Ei ainoatakaan naista; naiset ovat kotona huovuttamassa.

Musiikki

Musiikki on kirjoitettu siististi, joskus; useammin levottomasti. Toisin sanoen jotkut nuotit ovat yksikertaisesti pelkkiä nuotteja: näen varsin lyhyen sarjan tahtiviivoja. Aita akronyy-meistä, jotka eivät osoita melua eikä hiljaisuutta; ja joihin ajatus välittömästi tarttuu. Muut nuotit ovat täynnä merkitystä, muiden tapaan tehty hiljaisuudesta, kuten sana on tehty musteesta, mutta tuntuu kuin ne kannattelisivat oksistossa lenteleviä lintuja, jotka ravistelevat hieman siipiään, oksia; aistiherkkyys sieppaa ne välittömästi. Tämä lentely samentaa ne samalla kun se tukahduttaa ne, ja nuo nuotit tuolla, sitä paitsi lukuisimmat, ovat merkkejä siinä missä akronyynejäkin. Niiden kokonaisuudesta, niiden järjestyksistä ja etäisyyksistä syntyy kokemuksemme sinfoniasta. Kyetessään täällä katamaan yhdellä silmäyksellä valtavan sivun (avoimen tooran) silmä seuraa vaivatta teoksen kokonaishahmoa. Se on kuin levitetyn Dostojevskin romaenin edessä - näkyvillä ovat henkilöiden suhteet, eivät henkilöt. Missä he ovat? Ei ole ketään. Missä on musiikki? On vain hiljaisuus. Tämä poissaolo olisi kenties ylenpalttista ilman näitä nuottiviivastoja, jotka mahdollistavat lukemisen; mutta jotka olisivat äärimmäisen abstrakteja, jos niiden lastina ei olisi tämä epäroivä rehevyys, nämä anteliaat harakanvarpaat. Nuottiviivaston on piirtänyt käsi, joka ei ole päässyt eroon korvasta eikä ole voinut olla vapisevasta kääntäessään väristyksiä. Kokonaishahmo, joka on piirretty yksityiskohtien tarkkailuun antautuneella huolettomuudella. Näin Lapin maisema, hiljaisuus, vaikuttaa meihin monimielisyydellään. Olisi hätiköityä sanoa, että siinä on korkeita ja matalia säveliä. Ovatko lumen pehmeudet matalia, jos elävät tai kuolleet puut ovat korkeita? Sanoa että se muodostuu yksitoikkoisesta taustasta, vaihtelusta joka on liian lähellä meitä, jotta havaitsisimme sen yksitoikkaisuuden... Sen yksitoikkaisuus on valkoista mut-

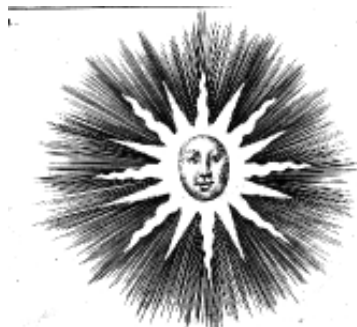
ta sinistä mutta mustaa ja sen vaihtelu vähemmän vivahteikasta. Sanoa että se hyödyntää etuja taka-alaa... Ei; sillä etäisin (lunta ja taivasta) kohtaa meissä ajatuksia (tunteita) läpinäkyvyydestä, liukumisesta ja sulamisesta: näin se on enemmän käden ulottuvilla; kun taas lähinä oleva taso (puuta) estelee kovuudellaan. Sanoa että se on pohjimmiltaan naisellinen tuolla ja näkyvämmän miehekäs täällä lähempänä... Johtuuko meidän tuntemuksemme kokonaisuudesta tästä hellästä levollisuudesta ja tästä tukevuudesta? Onko niin, että mieli nukkuu tuolla; katse kiipeää täällä? Meillä on tunne kokonaisuudesta vain kun jokin jako leikittelee kanssamme. Mutta jako, jonka Lapin maisema aiheuttaa meissä, ei haavoita, sillä yhdellä sen osista on seitsemän piirrettä toisesta. Sitä paitsi emme siedä jakoa muutoin kuin meille annetun kokonaisuuden ja luomamme kokonaisuuden välisenä liikkeenä. Ja kuinka paljon meillä onkaan rakkaita menetelmiä kokonaisuuden uudelleen luomiseen! Mikään niistä ei sovi Lapin maiseman, hiljaisuuden monimielisyyteen. Yksinkertaisin esimerkiksi on järjestämisen menetelmä. Hiljaisuus, Lapin maisema ei antaudu järjestettäväksi, se valtaa meidät kokonaan liian vahvalla ja salakavalalla jaottelulla.

... Lappi on suunnaton kotilo, josta kuuntelelun muita kuin Vivaldin liu'utuksia. Musiikki on köyhän hiljaisuus. Sillä jolla ei ole tarpeeksi herkkää korvaa keskinäisen musiikille tarvitsee varmasti ulkonaisen musiikkia; sillä jolla ei ole tarpeeksi terävää katsetta keskinäisen maisemalle tarvitsee puutarhoja. Etelän ihminen lisää ties mitä melodioita hiljaisuuteensa, joka kuitenkin on kansoitumpi kuin Lapin hiljaisuus, ja tiedämme kyllä mitä puutarhoja maisemaan, joka on täydempi kuin pohjoisen avaruus. Etelän ihminen lisää piilottaakseen: hänellä on tarve lisätä harkittuja teoksia luonnonesineeseen siinä toivossa, että nämä lopulta sekoittuvat ja hän saa näin mielenrauhan: tämä esine ei ole niin luonnollinen, niin epäinhimillinen koska....

Etelän ihminen varustaa kaiken reunoilla joihin voi paeta; liitteellä jossa voi välttää asian ytimen. Kykenemätön tavoittamaan ääntä hiljaisuuden keskellä, valoa yön keskellä. Kykeneväinen siis lisäämään huminoihin ja virvatuliin linnojen valo- ja ääninäytöksen. Mutta itse linna muuttuikin puuksi; alkoi kuiskia ja tuikkia

itsestään. Etelän ihminen ei ollut huomannut sitä. Hänen menetelmänsä ovat siis moninaiset: hän karsii pois ytimen ja kalustaa tyhjyyden. Harvassa ovat ne etelän ihmiset, jotka ytimen tultua karsituksi eksyvät tyhyyteen. On totta että jotkut, kieltäytyttyään kaikista juurista ja kaikesta syvästä, ovat hyväksyneet latteuden keinotekoisien ja hauraan avaruuden. Ainostaan muutamat, hylättyään huminat ja metsät, ovat jatkaneet puutarhan ja menuetin äärimmäisyyksiin asti. Pelkään pahoin että vain he pystyvät vastaamaan saamelaiselle: etelästä. Niinpä Coc-teau, joka litistyi seinään kuin "Runoilijan veren" henkilöhahmo ja kieltäytyi kaikesta syvyydestä, joutuu tyytymään perspektiivi-illuusion luomiseen tempuilla. Huijauksessa on silloin ylevyyttä. Huijauksesta tulee silloin kokonaisuus. En siis aseta totuudessa olevan pohjoisen ihmisen vastakohtaksi Camus'n tai Charin tapaista etelän ihmistä, joka ontuu toden ja tempun välillä, vaan sellaisen, joka ontuu molemmilla jaloilla. Kirjavilla vaatteillaan mustavalkoisesta avaruudesta erottuvaa lappalaista vastaa harlekiini, joka pukeutuu karnevaaliasuun erottuakseen mustavalkoisesta tyhjyydestä. Kirkkaat värit eivät estä yhtä olemasta avaruudessa, eikä karnevaali toista olemasta tyhjyydessä. ... Näin musiikki, jonka voi kuulla kirjaimellisesti, itse nuoteissaan, ja joka tällöin on absoluuttisesti, kumoamattomasti tosi: kyllä, se on do-la-sol; tai kirjaimellisuuden tuolla puolen, teennäisessä syvyydessä: mikä se silloin on, jos se ei enää ole do-la-sol? Mutta sehän on hiljaisuus, Lapin maisema... Tarjotessaan kirjoitusta sillä on merkitysten lentely. Tarjotessaan merkitystä sillä on kirjoituksen järjestetty suvereeniteetti. Monimielisyys on liukas, liukunut. Täysi on täällä mustaa ja valkoista; on tyhjyyden avaruus; sen äärettömyys; ja sen luonnollisilla jaoilla on keinotekoisien mittojen järjestys. Sillä se on esteetön. Se on oma ulottuvuutensa. Kun taas etelän maisema, melu, etelän taide on peitetty, täyteen ahdettu: sen ulottuvuus muodostuu vain lisäyksistämme, kuin Oseania. Se on loputon, moninainen näytelmä, se kääntää huomion pois niin ulottuvuudesta kuin asian ytimeksi: näytökset kätkevät esityksen ja näyttämön. Pohjoisen maisema ei ole näytös, vaan näyttämö jossa hahmottuu näytelmä, kurkku jossa syyttyä ääni.

Suomennos: Timo Kaitaro ja Janne Salo

Kampsuherran tiiviisti kirjoitetut

Oiva Arvola: Naularisti.
Novelleja, 154 s.
Kulttuurivalistamo Odysseus 2007.

Oiva Arvolan kirjallinen tuotanto on laaja ja monipuolinen. Hänen uusin novellikokoelmansa *Naularisti* sisältää vereviä kertomuksia Peräpohjolan vähällä toimeentulevasta kansasta. Kokoelma sisältää kuusi lyhyttä novellia ja yhden pitemmän, kokoelman niminovellin.

Oiva Arvolan kieli on täyteläisen runsasta, ja sitä verestää tornionjokilaakson nasevasti soljuva murre, meänkieli. Sukkelasti juttu luis-taa, pienillä elämänmakuisilla kuvauksilla tavoitetaan suuria tehoja. Arvola osaa tekstinsä imulla koukuttaa lukijan otteeseensa.

Arvolan kirjoittama kieli on rentoa ja samalla tarkkaa, henkilökuvaus on mukana eletyn oivaltavaa ja eläytyvää. Novellien rakenne on sillä tavalla jämpä, että se on selittelemättä just siinä eikä melkein. Kertomuksien viitteelliset henkilöhahmot saavat lihaa luittensa päälle erinomaisesta ja mukavasti napsahtavasta dialogista.

Novelleissa on eilisen väylänvarren ihmisten elämä koskettavasti läsnä. Eletään muuttuvassa maailmassa, miten kuten. Parisuhteet rakoilevat, lähdetään ja palataan, touhutaan työn kautta ja sen muistoissa, koetaan luopumisen tunteet mutta ollaan itsensä kanssa sinut: "Mie tihrautan vielä saikat, otan lääkheeni, purasen jotakin ja siunaan itteni. Sitten mie käyn pitkhiin puihin, pistän persesilmän kallelheen. Siinä se aamu taas valkenee, elän pätjän kerrallaan, entisheen malhiin..."

KAMPSUHERRAN VALTAKUNTA

on vertauskuvallinen, sovun, rauhan
ja rakkauden valtakunta.
Se on samalla Lapin ja koko Suomen
ainoan saagakirjailijan,
Oiva Arvolan kotikenttä.

Grynderi ostaa maat pilkkahintaan ja niin siinä menee sekin perintö, eikä jäljellä jää muuta kuin pieni tukku rahaa, "karvaat muistot ja kauniit mielikuvat". Ja joskus käy niinkin, että naiseen iskee semmonen hullu himo päälle, että heti "häättyy saaja".

Oiva Arvolan novellit ovat koskettavia sillä hän osaa myös dramatisoida juuri sen verran kun hyvän tarinan ryydittäminen vaatiikin.

Kokoelman viimeisessä ja laajimmassa novellissa *Naularisti* kuvataan pienen pojan näkökulmasta rakkaan mummun äkillinen kuolema ja hautajaiset johon suku ja koko kyläyhteisö osallistuu. Pienen pojan ikävä, suru ja henkinen eksesyksissä olo on kuvattu hautajaisväen keskelä vaikuttavalla tavalla.

Oiva Arvolan novellien kaltaisia ihmisiä ei enää juurikaan ole. He kuuluvat siihen häviävään ihmislajiin, jonka luonnollinen ympäristö on monien siirtojen kautta hävitetty tai muuten vain kadotettu. Kuitenkin näissä murrosvaiheen novelleissa on rutkasti ajatonta ajankohtaisuutta.

Jussi Rusko

Pohjoisen kirjankustantamo

Kustannus-Puntsi Ky on Euroopan Unionin pohjoisin kirjankustantamo. Perheyrittäjien pääkonttori on Inarissa ja erikoisalueet ovat Lappi, saamelaiset ja pohjoiset kysymykset.

Yritys on niin erikoistunut arktisiin kysymyksiin, että kaikki sen perustajajäsenet ovat syntyneet 300 kilometriä napapiirin yläpuolella, ja vain yksi heistä kesällä. Kaksi heistä harrastaa edelleen säännöllisesti avantouintia, ja yksi heistä ei ole terveenä poistunut Inarista viimeiseen 30 vuoteen. Yhtiössä on myös citypuntsilaisia.

Puntsi syntyi vuonna 1996. Puntsi on keskittynyt laadukkaisiin tietokirjoihin, mutta on tuottanut myös mm. erä- ja kaunokirjallisuutta.

Yrityksen nimi "Puntsi" tulee saamen kielen sanasta *bunci*, joka tarkoittaa sen seitsemää eri asiaa, kuten tappia, intoa ja ähräämistä. Kun saamelaisella tehot tippuvat, niin "puntsi putuaa". Myös ihminen tai yritys, joka luulee itsensä suuriksi, on *bunci*.

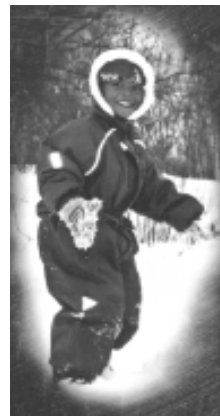
Mielenkiintoisia tietokirjoja

Saamelaistutkija, filosofian tohtori Veli-Pekka Lehtolan vuonna 1997 ilmestynyt teos *Saamelaiset - historia, yhteiskunta, taide* nähtiin vuonna 2004 myös englanniksi. *Saamelaiset* on yleisteos neljän valtion alueella elävästä kansasta, sen historiaa muokanneista käännekohtista ja selviytymisstrategiasta, jolla pieni kulttuuri on säilyttänyt erikoislaatunsa valtakulttuurien paineissa. Tekijällä on entuudestaan mittava tuotanto saamelaistutkimuksen alueella.

Jorma Lehtolan teos *Laulujen Lappi - tarinoita haavemaasta*, ilmestyy toukokuussa 2007. Teos on railakkaan kattava esitys laulujen Pohjolasta rillumaralleineen, iskelmineen, rappeineen ja joikuineen. Teoksessa on 500 sivua.

Jorma Lehtola toimii myös Inarissa vuosittain tapahtuvan arktisen elokuvafestivaalin **Skábmagovat** (Kaamoksen kuvia) taiteellisenä johtajana. Tuo yhdeksän kertaa järjestetty alkuperäiskansojen elokuvafestivaali ajoittuu tammi-kuun loppuun. Lumesta tehdyssä revontuli-teatterissa ovat istuneet mm. Australian aboriginaalit 40° pakkasessa. Vuoden 2007 festivaaleilla nähtiin keskitetysti afrikkalaista ja saamelaista elokuvaa.

Pohjoisen lemменrunoja

Inger-Mari
Aikio-Arianaick:
Maailmalta tähän,
runoja 124 sivua,
Kustannus-Puntsi 2006

Inger-Mari Aikio-Arianaick on saamelainen runoilija, toimittaja ja dokumenttielokuvien tekijä. Hän asuu perheineen Pulmankijärvellä, Ivalossa ja Mauritiuksella. Kirjan pohjoissaamenkielinen alkuteos *Máilmmis dása* oli vuonna 2004 ehdokkaana sekä Pohjoismaiden kirjallisuuspalkinnon saajaksi että Saamelaisneuvoston kirjallisuuspalkinnon saajaksi.

Runoteos elää läpi raskauden ja odottamisen ajan, ja imettäminenkin tapahtuu pohjoisen vimmallalla. Runoissa on sekä huumoria että raivoa, ja ne asettuvat lukijan eteen sateenkaareksi, jonka toisessa päässä on elämää suurempi aarre.

kartta kasvaa
hänen rinnassaan

kyynelkivi
itkusalmi
huutokallio

aallot
suuremmat kuin
Pulmankijärvessä lokakuussa

Runojen maisemaan liittyy myös kahden kulttuurin kohtaaminen, saapuminen toisen suvunpiiriin, oman reviirin kadottaminen, "ei, ei ikinä / niin kauan kuin / en voi paistaa lihaa". Osan ajastaan Mauritiuksella elävän saamelaisen on epäilemättä opittava nauramaan kahdella kielellä, omallaan ja vieraalla. Nykyaikaisessa maanilmanjärjestyksessä kaikista nureista vetää.

Runoteos *Maailmalta tähän* on kaunis teos, tyylikkäästi taitettu ja hyvin koossa pysyvä kokonaisuus. Se on eräs avaus saamelaista runoutta suomalaisille lukijoille, joista monet tuntevat saamelaista kulttuuria erityisesti musiikin, kuten Nils-Aslak Valkeapään, Wimme Saaren ja Amocin eli Mikkal Morottajan kautta.

J. K. Ihalainen

Inger-Mari Aikio

viima kulkee ylitseni
ihoni on jäässä
suonet hileessä
sydän riitteessä
viima
ympäriini ja sisälläni
ylläni ja allani
sisällä, sisälläni
mitä teet tulitikuilla?
lyhdyllä? soihdulla?
milloin olet nähnyt jään syttyvän?
viima kulkee ylitseni
sammuvat liekit,
nuotiot viima sivelee
poskiani hartioitani,
rintaani turvallinen, tuttu
viima
kysyt miten tarkenen itseni sisällä
olen lumiviima, huuruviima,
pakkasviima itse, olen
loppuuko viimakin? milloin? miten?
ja miksi?
viima viimoo
polut peittyvät lumeen, tiet
ympäriini, sisälläni talvi
viisitoista vuotta talvea
eivät pysty tulet, eivät kädet
viima syleilee, pitelee
minun viimani, minua
muistatko kun tulivuori syöksi ilmaan
koko sydämensä?

pölypilvi piilotti auringon
viisitoista vuotta sitten
eikä aurinko ole enää näkynyt,
lämmittänyt ainoa joka voisi, jotain
viima kulkee minussa, kanssani
ympäriini, ylitseni sisälläni
viima

tuulenvire käy etelästä
jäämaailman ylitse
kirkkaus tekee lumisokeaksi
lauhtunut
viidentoista vuoden talvi ohiko?
viimeinkö?
vaiko viima vain
hetkeksi tyyntynyt?
henkäilee
hyväilee
hyväilee
lauha
ihoni lientyy
suoneni sulavat
sydän odottaa yhä
lauha nostaa harteitani oikaisee ryhtini
matkalla
eteenpäin
lauha
lauha
päivä
matkalla
ylös
kohti kuumaa aurinkoa

Suom. runoilija

Aurinkokansan sankarirunot

J. K. Ihalainen

Saamelaisilla oli aikoinaan rikas suullinen perinne joka kertoi heidän olevan Auringon lasten perillisiä. Tätä kertoivat vanhat eppiset runot, tarinat, perhenimet ja noitarummut. Aurinko miellettiin isäksi ja maa äidiksi, ja auringon merkitys korostui erityisesti kaamoksen aikaan.

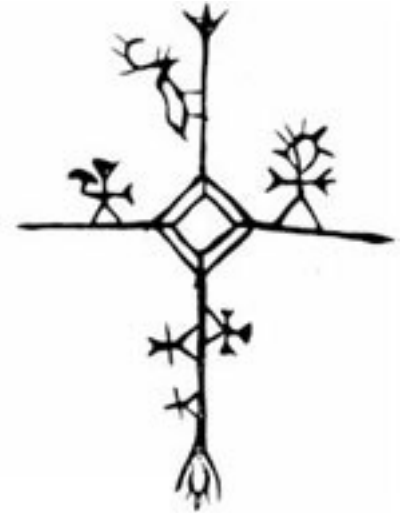
Perinnetiedon mukaan saamelaiset saivat villiporon lahjaksi Auringon tyttäreltä. Auringon poika hankki morsiamensa jättiläisten maasta, ja yhdessä he saivat aikaan "Gállá-bártnit" eli metsästäjäpojat, joista saamelaiset periytyvät. Gállá-bártnit olivat kyvykkäitä hirvenmetsästäjiä, jotka keksivät myös sukset, mistä saamelaiset olivat niin kiitollisia että ikuistivat heidät Orionin tähtikuvioksi taivaankanteen, jossa he yhä metsästävät Ursa Major eli Iso Karhu jousen-aan.

Eppinen runo Auringon lapsista liitetään erityisesti eteläsaamelaiseen pappismieheen Anders Fjellneriin (1795 - 1876). Pappiskouluun hän meni Uppsalaan, joka 1820-luvulla oli kansallisromantiikan Mekka. Samaan aikaan opiskeli ja C.A. Gottlund julkaisi siellä suomalaisen kansanrunouden ensimmäiset koosteet. Valmistuttuaan vuonna 1821 Fjellner sai pestin Jukkasjärvelle ja Karesuvantoon Pohjois-Ruotsissa. Siellä toimiessaan hän oli Lars Levi Læstadiusen aikainen.

Toimittuaan 20 vuotta perinteen kerääjänä ja pappina Karesuvannossa perhe asettui etelään Sorseleen, jossa lukuisat tutkijat myöhemmin vierailivat. Näistä mainittakoon Gustav von Düben ja Otto Donner. Donner julkaisi teoksessaan *Lappalaisia lauluja* (1876) Fjellnerin eppisiä runoja, mistä Isak Saba sai innoitteensa saamelaisten kansallislauluun, *Sámi soga lávlla*, vuonna 1906.

Anders Fjellnerin tallentamista eppisistä runoista mittavin ja näyttävin on "Beaivvi bártni soagnu jiehtanasaid máilmmes" eli Auringon pojan kosiomatka jättiläisten maahan. Toinen runo, *Beaivvi nieidan* eli Auringon tyttären kuolema, on Fjellnerin mukaan Gustav von Dübenin noin sadasta tarinasta kokoama. Molemmista runoista ovat alkuperäiset tekstit kadonneet. Fjellner sanoo itse muistiinpanneensa runon Leuhnje nimiseltä mieheltä Jukkasjärvellä.

Runoelma Auringon tyttärestä lähtee myyttistä että kuoltuaan hän nousi haudastaan ja vaelsi ympäriinsä kuin henki ympäri Saamenmaata porotokkansa kanssa. Hänen ollessaan hereillä ei häntä kyetty näkemään, mutta hänen nukkuessaan sekä hän että hänen poronsa olivat näkyviä. Niinpä se joka silloin löytää hänet ja syleilee Auringon tyttärtä herättäen hänet suudelmalla saa hänet ja hänen porotokkansa.

Pitääkseen saaliinsa hänen on osoitettava olevansa sen arvoinen, ei mikään laiskimus, ja hänen on kuunneltava Auringon tyttären ohjeita tarkoin.

Kuolinvuoteellaan Auringon tytär kertoo huolensa heimonsa tulevaisuudesta:

Aurinko menee verkkaan mailleen, susi saapuu hiipii ympäriinsä yön pimeydessä juonikas se on metsästäessään, aamu saapuu, eikö vain?

Aurinko laskee mailleen, lauma kavahtaa, rutto raivoaa, mäkärät kiusaavat, lapset harhailevat ympäri pimeydessä. Aamu saapuu, eikö saavukin?

Hääseremonia tapahtuu runoelmissa kahden eri perinteen mukaisesti. Auringon pojan tarinassa seremonia tapahtuu karhuntaljan ja kaksivuotiaan *vuongelivaamin* eli naarasporon* vuoden päällä, minkä jälkeen jättiläisen tyttärestä tulee saamelainen, "moarsi sámáidahttui". Sitten "hänen ovensa levenivät, huoneensa kasvatettiin." Sitten syntyivät tarunomaiset Gállábártnit. Jättiläisten maassa seremonia tapahtuu valaan nahkan päällä, ja siihen liittyy solmujen sitomista ja avaamista, mikä viittaa jumalien kolminaisuuden, Sáráhkán, Uksáhkán ja Máttaráhkán läsnäoloon seremonian ytimessä.

Saamelaisten sankarirunot ovat tuntematon kappale aurinkokansan myyttistä syntyhistoriaa ja ajattelua. Ansiokkaan saamelaisrunoilijan palkituimman teoksen nimikin oli *Beaivvi, Áhèá•an*, "Aurinko, isäni."

* Samanikäinen urosporo on tietenkin *urakka*.

Käytetyt lähteet:

Anders Fjellner: The Son of the Sun's Courting in the Land of the Giants [Engl. J. Weinstock Gaskin ja Stien'n norjankielisestä laitoksesta] www.utexas.edu/courses/sami/diehtu/giella/folk.htm

Otto Donner: Lappalaisia Lauluja. Helsinki 1876.

Gustav von Düben: Om Lappland och lapparne. Sthlm 1873.

Harald Gaski: Med ord skal tyvene fordrives. Karasjok 1987.

Bo Lundmark: Anders Fjellner – Samernas Homeros – och diktningen om solsonerna. Umeå 1979.

Knud Rasmussen: Lappland. København 1907.

Säännöt ovat rikkomista varten

Erkki Kiviniemi:

”Ikkunat verhoo jo illan
harmaja hämy.
Korvalla sillan
laannut on ratasten rämy.

Rientäjän kaukana tiellä
viimeisen näen.
Liinako vielä
vilkahti ahteessa mäen?

Häipyjät taa näkörannan – keitä ja kunne?
Maantien sannan
jälki ei mainita tunne.”

(Otto Manninen, Mennyt päivä, alkuosa)

Kirjallisuus synnyttää kaiken aikaa uudenlaisia tekstejä, jotka ovat enemmän tai vähemmän kiinni traditiossa. Kieli elää ja muuttuu, vaikka pyrkii säilyttämään säännöstöään samana. Merkitykset muuttuvat, syntyy uutta sanastoa. Sääntöjä rikottaessa ja konventioita murrettessa syntyy hyväksytyjäkin muutoksia säännöissä. Kielen ja kirjallisuuden sosiaalisen tehtävän saarnastuolissa, joku kuitenkin aina puhuu sääntöjen muuttumattomuuden puolesta.

Runoudessa rikkomukset ovat tapahtuneet monella tasolla: rytmisissä, soinnissa, kieliopissa, kuvallisuudessa. On kiintoisaa tarkastella lauseen suhdetta runouteen. Onko runoudessa lauseoppia? Muutenkin runouden säännöstö, vaikka pohjautuukin kielen säännöille, rakentuu omalle tontilleen.

Suomalaisen lyriikan tie 1800-luvun puolivälin sääntöjen kehittämisenestä 1900-luvun puolivälissä tapahtuneeseen sääntöjen hylkäämiseen on mielenkiintoinen. Noin sadan vuoden ajan noudatettiin ja pidettiin yllä käsitystä oikealaisista tavoista kirjoittaa runoutta.

Suomen sääntöjen synnystä

Kielessä on säännöt, vaikka niitä ei kirjoitetaisikaan, vaikka ei olisi kielioppia. Lapsi oppii kielen systeemin kuulemalla ja oppii jo sangen pikkuisena ilmaisemaan omaa tahtoaan ja omia havaintojaan, enemmän tai vähemmän kielen sääntöjen mukaan ”oikein”.

Suomen kieliopit 1800-luvulla Reinhold von Beckeristä (1824) E.N. Setälään (1898) syntyivät analyysinä yhteisistä grammaattisista säännöistä, joita suomea puhuvat noudattivat, osapuilleen yhtenevästi. Vaikeampi, kamppailuun johtanut sääntöjen muodostaminen koski oikean ääntämisen ja oikean kirjoitustavan valintaa.

Murteiden taisteluksi nimetyn sanasodan tuoksinassa radikaalein ehdotus tuli K.A. Gottlundilta: ”kirjuta niin kuin puhutaan! ja puhu niin kuin hoastetaan!” Gottlund ajatteli anarkistisesti, että jokainen voisi vapaasti valita niin puhutapansa kuin kirjoittamisasun. Tarkemman säännöstön kannattajat pääsivät kuitenkin voitolle ja tekivät puhdistavaa ja yhdenmukaistavaa työtä ”ankaran puutarhurin” August Ahlqvistin johdolla.

Kirjallisuudessa ryhdyttiin noudattamaan puhtaan kirjakielen vaatimuksia ja uutta oikeakielistä taideproosaa kirjoitettiin 1800-luvulla. Runoudessa sääntömallien hakeminen ulottui kahteen suuntaan: 1. Euroopan suurten kielten lyriikan lajeihin ja runomittoihin, 2. suomalaisen kansanrunouden tyylipiirteisiin ja mittoihin. Oli siis kahdenlaista auktoriteettia, joiden mukaan pyrittiin säätelemään, miten runoja pitää tai on hyvä kirjoittaa.

Kun kaikki runoilijat eivät noudattaneet kumpakaan ohjenuoraa, syntyi 1800-luvulla kolme erilaista perinnettä: kansanrunouden perinne, eurooppalainen klassinen muoto ja vapaampi, vaistomaiseen musikaaliseen rytmiin perustuva runous. Viime mainittua kirjoitustapaa noudatti ennen kaikkea Aleksis Kivi. On kuitenkin selvennettävä, että useat runoilijat käyttivät muunnellen ja sekoittaenkin näitä suuntauksia. Kivi käytti myös suorastaan valtavasti kansanomaista puhekieltä, eniten proosan dialogeissa.

Hidasteleva modernismi

Kun yllämainittu kehitys oli vauhdissa Suomessa, oireili eurooppalainen kirjallisuus jo modernisti, mikä merkitsi 1900-luvun taitteeseen

mennessä kaikkien perinteisten kirjoitustapojen murtamista ja kokonaan uudenlaisten toinen toistaan radikaalimmiksi manifestoituvien tyyliuuntien syntymistä. Paitsi runouden laji-tyyppejä ja metriikkaa, rikottiin myös kielen sääntöjä ja konventionaalaisia sisältövaatimuksia vastaan. Kuten tunnettua, kehitys tapahtui yli taiderajojen, niin että varsinkin kuvataiteet ja kirjallisuus näyttävät navigoineen lähes samanlaisissa tyyliuuntamyrskyissä.

Karkeasti linjatun Suomeen tulivat modernistiset vaikutteet varsinaisesti noin 50 vuotta myöhemmin kuin keski- ja eteläeurooppalaiseen kirjallisuuteen. Kuvataiteissa kehitys kulki hieman nopeammin ja myös kirjallisuudessa suomenruotsalaisella puolella sekä yksittäisinä yrityksinä suomenkielisessä runoudessa. Mutta 1930-luvulla kirjallisuus otti taka-askelia ja jäykistyi vanhojen sääntöjen poteroihin sodan kynnyksellä.

Modernismia olivat Suomeen puhaltamassa 1920-luvulla Tulenkantajat. Futuristiset vaikutteet ja koneromantiikka vaikuttivat nuoriin runoilijoihin. Ekspressionistisesti kirjoittavat lyyrikot, mm. Uno Kailas ja Yrjö Jylhä, noudattivat muodollisesti konventionaalaisia keinoja ja laji-tyyppejä. Mutta kaikkein kokeellisimmat kirjoittajat tulivat ryhmittymien ulkopuolelta: Aaro Hellaakoski käytti typografisesti radikaaleja kirjainkokoja ja sanoista muodostuvia kuvioita kokoelmassaan *Jääpeili* 1928. P. Mustapää esiintyi Tulenkantajien ensimmäisessä julkaisussa, mutta Hellaakosken tavoin tiedemiehen rooli ajoi häntä erilleen. Hänen laulullisen runoutensa voi nähdä siltana 1900-luvun alun Larin Kyöstin lyriikan ja 1960-luvun uuden laululyriikan voimistumisen välillä. Kun Hellaakoski ammensi eurooppalaisesta modernismista, jopa kubismista, oli Mustapäälle ominaista keveys, joka ulottui kaikkein syvimpiinkin inhimillisiin kysymyksiin. Hän otti vaikutteensa saksalaiselta puolelta, esim. Bertold Brechtiltä.

Maria-Liisa Kunnas on väitöskirjatutkimuksessaan *Muodon vallankumous* analysoinut 1940- ja 1950-lukujen murrosta suomenkielisessä runoudessa. Teoksessa todetaan metriikan sääntöjen väistyminen vapaan rytmin tieltä, mutta seikkaperäisimmin tekijä paneutuu kuvallisen ilmaisun muutoksiin. Tuomas Anhavan johdolla marssitettiin lyriikkaan konkreettisen kuvan ja itsenäisen kuvan käsitteet. Vaikutteet tähän uuden polven suomalaisen lyriikkaan tulivat monilta modernismin tahoilta, mutta erityisesti imagisteilta, joita olivat Ezra Pound ja T.S. Eliot. Uusi runous määriteltiin Ylioppilaslehdessä 1952 Nuoren kritiikin puolustuksessa (T.Anhava, Kai Laitinen, Eino S. Repo ja Martti Terho) "monikerroksiseksi, sisäistyneeksi, sinfoniseksi". Utta ilmaisuvoimaista kuvaa tuli käyttää ilman selityksiä, lukijaa yllättävin yhdistelmin. Tämän "selkeää yllätyksellisyyttä" vastaan asettui vanhempi sukupolvi V.A. Koskenniemen johdolla, joka oli jo edellisenä vuonna julkaissut pamflettina teoksen *Runousoppia ja runoilijoita*.

Miten runoutta pitäisi kirjoittaa? Tähän kysymykseen vastattiin kanonisoivasti lähinnä vuosien 1863 ja 1952 välillä. Edellisenä vuonna julkaistiin August Ahlqvistin *Suomalainen runousoppi* kielelliseltä kannalta ja jälkimmäisenä vuonna Unto Kupiaisen *Lyhyt runousoppi*. Kupiaisen teosta voisi luonnehtia kehittyneeksi ja seikkaperäiseksi versioksi Ahlqvistin teokselle, mutta peruslinja näyttää melko yhteneväiseltä. Vaikka Kupiainen on jo vaistonnut modernismin tulon ja sisällyttää oppiinsa jonkin verran joustoa ja väljyyttä, on molempien teosten pääteema luoda kaavaa oikeanlaisen runouden kirjoittamiselle.

Piirreryhmät, joita vastaan modernismi iski, voidaan jakaa väljästi foneettisiin, kuvallisiin ja tyyllisiin aineksiin.

Foneettinen murros

Kaikkein konkreettisimmin ja selkeimmin kanonisointiin runouden rytmillisiä ja soinnillisia puolia. Säännönmukaisuus nähtiin ihanteena, vaikka selvästi havaittiin, että sääntöjen orjallinen noudattaminen ei tuottanut hyvää tulosta. Tarkalleen metrisissä säännöissä pysyminen synnytti hakkaavaa rytmiä. Runomitat olivat ihanteena suunnilleen koko kanonisoidut 89 vuotta. Kupiaisen mukaan (1952) "uudemmassa lyriikassa runomittaoppi eli metriikka tarkoittaa runossa vallitsevan rytmin merkitsemistä tahdin mukaisesti. Tällöin käytetään apuna erilaisia runomittoja eli metrumeita." Kupiainen kirjoittaa runomitoista n. 18 sivua ja käsittelee lopussa "vapaata mittaa" 13 rivin verran. Hän painottaa erittäin vahvasti runomittojen merkitystä kirjoittamalla mm: "Metriikan sääntöjen tunteminen on kuitenkin eräs ensimmäi-

sistä edellytyksistä pyrittäessä perehtymään lyriikkaan.”

Sana ”kuitenkin” on lauseessa siksi, että edellä on selvitetty, kuinka metriikka on kartta, ”korkeintaan kuva eräänlaisesta runon luurangosta, lihaksiston ja runon rytmin hienoin hengitys jää siltä tavoittamatta”. Kupiainen viittaa joustavaan metriikan käyttöön, luovuuteen, viivytelyihin, lieviin sivuaskeliin eli rikkeisiin kaavamaisesta rytmistä. Runojalat eli runopolvet perustuvat painollisten ja painottomien tavujen suhteisiin. Näin syntyy jako laskeviin ja nouseviin runomittoihin, jotka esiintyvät runojalkojensa määrän mukaan kaksi-, kolmi-, nelijä viisipolvisina.

Modernismi hylkäsi metriikan ja ryhtyi kirjoittamaan ensin osittain, sitten kokonaan vapaata rytmiä käyttäen. Runomittojen alasajo 1950-luvulla oli varsin nopeaa. Ilmeisesti paine murtamiseen oli kasvanut vaiettuina vuosikymmeninä, erityisesti 1930-luvulla. Aivan täydellinen tyrmäys ei tapahtunut, sillä 1950-luvulla merkittäviksi katsotuista lyyrikoista Lauri Viita ja Helvi Juvonen käyttivät melko paljon perinteisiä runomittoja. Kuitenkin jo samalla vuosikymmenellä jotkut kirjoittivat proosarunoja, erityisesti Maila Pylkkänen.

1960-luvulle tultaessa oli melkein mahdotonta saada julkaistuksi mitallista runoutta. Siitä olivat irrottautuneet kaikki. Vapaassa rytmissä on monenlaista kuljetusta ja sitäkin voisi tutkia runojalkojen kannalta. Mutta olisikohan siinä mitään järkeä?

Toinen foneettisten ilmaisukeinojen päälaji rytmin ohella on sointi. Siinä säännönmukaisuuteen pyrkiminen ei ole ollut niin vaativaa. Kansanrunoudessa ja siten suomen kielelle luontaisimpana soinnillisuuden muotona näkyy alliteraatio eli alkusointu. Suuri osa kansanrunoutta, erityisesti pitkät kertovat runoelmat, joista Lönnrot *Kalevalankin* muokkasi, perustuu jatkuvaan alkusoinnun käyttöön. Kuinka suurelta osalta se johtuu muistiin painamisen helpottamisesta, on epävarmaa. Mutta joka tapauksessa se on varsin tehokas kielen keino, jota mm. Mainonta nykyään käyttää runsaasti.

Haavikko kirjoitti *Synnyinmaassa* 1955: ”Kun nyt kerron keisarista näet hänet keisarin, kesken kaiken” ja alliteraatio onkin keino jota niukasti käytetään modernissa runossa ja nykyrunossa.

Riimi eli loppusointu kuljetettiin suomalaiseen runoon ulkomailta. Sillä ei ole perinnettä meillä ja jotenkin se luontaisesti soivan kielemme keinostossa kuuluu aina hieman koomiselta. Nykyään ei loppusointua kestä kuulla kuin lasten loruissa, pilarunoissa ja laululyriikassa.

Sanojen ja lauseiden epäsäännöt

Runolla on aina ollut oma kielioppinsa. Mutta modernismiin liu’uttaessa repeytyivät myös yleiskielen siihen asti hyväksytyt vaatimukset. Kielioppia oli yritetty pitää myös runoilijan komentajana. Niinpä julkaistiin mm. tutkimus *Irrallisista aineksista Aleksis Kiven kielessä* (Helinä Koivisto 1965). Elliptiset ilmaiset ja vajaat lauseet, varsin yleisesti ilman predikaattiverbiä, tulivat muotiin 50-luvulla. Provokatiivisesti julkaisi Olli-Matti Ronimus kokoelman *Hän tarvitaan* (myöhemmin Kari Aronpuroilta ilmestyi *Minä viihtyy*).

Sanaston osalta kieli pyrkii muuttumaan kaiken aikaa suorastaan kiivaasti. Sekä kielen puhujat että kirjoittajat kehittävät uusia sanoja, mutta erityisesti uusia merkityssuhteita. Aleksis Kivellä on niin rikas sanasto, että Seppo Räsänen ei koskaan saanut valmiiksi elämäntyötään *Kiven kielen sanakirjaa*. Suuri osa oudoista sanoista on Kiven tarkan korvan toistamaa kansankieltä.

Nykyrunous käyttää luonnollisesti uudissanastoa ja uusia murteita.

Kuvallinen murros

Erityisesti 50-luvun runouden uudistumisen yhteydessä puhuttiin ”itsenäisestä kuvasta”. Imagisteilta saatu periaate kyllä näkyy tuon ajan uudessa lyriikassa, mutta vaikka yksittäisiä metaforia syntyy kaiken aikaa kirjallisuudessa ja muussa kielenkäytössä, ei tässä dynamiikassa ole modernismin muutoksen ydin. Kieli ja kielet ovat aina olleet voimakkaan muutospaineen alaisia. Metafora ei ole uusia ilmiö, sillä merkitysten siirtyminen on vanha ilmiö.

Suomalaista kirjallisuutta tarkasteltaessa huomaa Aleksis Kiven olevan yksi runsaimmin ja tuoreimmin metaforia käyttävistä kirjailijoista. Itse asiassa hänellä on niitä niin runsaasti, että vain pieni osa on ehtinyt kliseytyä. Uusia kuviahan syntyy kaiken aikaa ja vanhat menettävät tehonsa, kuluvat kliseiksi.

Mutta jos luetaan tarkasti ja pannaan paino sanalle ’itsenäinen’ päästään jo lähemmäs modernismin oleellisinta ominaisuutta. Se on nimitäin kuvan irtautumisesta muista tekstin osasta, enemmän tai vähemmän väljästi.

Tekstuaalinen eli assosiativinen murros

Modernismissa ratkaisevaksi nousee kuvien liittyminen toisiinsa. Koko assosiativinen kenttä on vaihtelevampi. Tätä ilmiötä tutkiessa on käyttökelpoista tehdä havaintoja ajan ja paikan vaihteluista. Runoista voi tehdä spatiotemporaalisia analyysejä ja nähdä sen avulla yksittäisen runon koko kuvallisen rakenteen.

Vanhempaa runoa voi verrata vanhempaan maalaukseen. Varsin usein traditionaalinen runo pysyy samantapaisesti yhdessä näkökulmassa kuten maalaustaiteen teokset realismiin, romantiikan ja impressionistisen tyyliuunنانkin vallitessa.

Modernismin runo lähenee kubismia. Picasson ja Braquen kubistinen manifesti voisi asettaa malleja myös modernille lyriikalle. "Aistit hajottavat, vain henki luo muotoa", kirjoitti Braque ja sisällytti manifestiin periaatteen kaikkien näkökulmien mahdollisesta käyttöönotosta yhdessä maalauksessa. Varsin samanlainen murros on nähtävissä runoudessa, erityisesti imagistien määrittelyissä.

Uudet runot olivat häkellyttäviä ja enimmäkseen lukeva yleisö koki ne vaikeina ja epäselvinä. Ennen kaikkea se johtui epäkohesiivisuudesta. Lauseet eivät liittyneet toisiinsa yksinkertaisen johdonmukaisesti vaan väliin jäi lukijalle tehtävää. Näihin aikoihin synnyttiin luova lukija, vaikkakin pihtien kanssa eikä termiä tajuttu kuin vasta parikymmentä vuotta jäljemmin.

Jo aikaisemmin käytettiin lukuvaikeuksia selittämään termiä "monikerroksinen". Tätä sanaa käytettiin kritiikeissä esim. Haavikon ja

Mannerin runoudesta kirjoitettaessa. Usein tarkoitettiin ajan ja paikan vaihteluita, monien elämän kokemismuotojen, aikaperspektiivien, paikkojen, tunteiden, yksityiskohtaisten havaintojen, älyllisten yleistysten - kaikkien näiden olemista mahdollisena runon materiaalina. Modernistin runoissa usein kaikki materiaali kasautui nykyhetkeen, syntyi vertikaalinen aika, joka ei edennyt, vaan oli kokoojan omaisuutta tässä ja nyt.

Sisällöllisesti ja tyyllisesti runous muuttui totaalisesti. Aiheiksi kelpasivat 60-luvulle tultaessa ajankohtaiset poliittiset ongelmat ja arkipäiväisyys yleensä. Tyyllisesti siirryttiin ylevästä arkiseen. Puhekieli ja rikkaampi tunneskaalojen käyttö syrjäytti esteettiset modifikaatiot.

Suurin muutos oli kuitenkin ajan ja paikan turvallisten kokemistapojen murtaminen.

Ero tämän tekstin alussa siteeratun Mannisen runon osan ja alla lainatun Haavikon runon välillä kuvaa paitsi muutosta runoudessa myös suurta muutosta ihmisten maailman kokemisessa ylipäätään.

"Vanha sade valuu pieniruutuisten ikkunoiden takana/ ja ulkona äänet hajoavat,/ kuljen harhaan tarpeettomissa käytävissä/ ja ajat ilmestyvät jälleen,// tulevat muistot tornissa kattojen yläpuolella/ niin kuin tuoksu jaloa viinipulloa avatessa:// silloin kääntyi lähtijä harmaassa viitassaan/ ja kysyin paluun aikaa,/ nousi mustaan autoon ja etääntyi vettä tulvivaa tietä./ Mutta varjoni kysyi paluuta."

(Paavo Haavikko, Tiet etäisyyksiin)

Elämän kauneus VI P. Mustapää -päivät 14.-15.7.2007 Nokialla

Lauantai 14.7.

Nokia-sali (Nokian lukio) klo 18.00

ISÄNMAALLINEN LAULUILTA

HANNU TAANILA

PEKKA SIUKKANEN, piano ja harmoni

Nokian kirkko klo 20.00

SUVINEN ILTA SUOMESSA

PETTERI SALOMAA, baritoni

ILMO RANTA, piano

Hinttala klo 21.30

WANHAN AJAN KOTISEUTUILTAMAT

Ennakkomyynti: Nokian Kirja,

Kahvila Runo Tampere, Citymarket Nokia

Sunnuntai 15.7.

Hämynslava Tottijärvi klo 15.00

KOTISEUTUNI, MAAILMANI

MATTI APUNEN, SINIKKA NOPOLA, MIRKKA REKOLA, PETTERI SALOMAA, MIKKO LEHTONEN, KAUKO RÖYHKÄ, OLGA

Tottijärven kirkko klo 18.00

EEVA-LIISA MANNER: METSÄN HILJAISUUTEEN

SINA KUJANSUU, lausunta

UGR-RUMPURYHMÄ:

ESA KOTILAINEN, ANSSI NYKÄNEN, MIKKO HASSINEN, MIKA KALLIO

www.nokiankaupunki.fi • Järjestää NoKuKa ry

Söikö simulakrumi mimesiksen?

Erkki Aura

Kolmekymmentäseitsemän vuotta sitten Tampereen teatterikesässä 1970 synnytin yhdessä Ilkka Nirosen sekä kahden teatteriopiskelijaneitosen kanssa draamallisen performanssin *?Alfaomega*. Tuottajana toimi Tampereen yliopilasteatteri, ja jokaisessa näytöksessä osin rikottavat mallinuket lahjoitti ennakkoluuloton taidemesenaatti ja silloisen muotihuone Muodittaren omistaja Sara Hildén.

Tampereen poliisi kiinnitti produktioomme kiitettävästi huomiota, koska heräsi epäily että esityksessä harjoitettiin verhoamatonta sukupuoliyhdyntää. Suomalainen lehdistö osoitti meille suurta huomiota, ja juttuja performansistamme ilmestyi aina Saksaa ja Ruotsia myöden. Iltasanomat julkaisi allekirjoittaneesta provosoivia kuvia suurin otsikoin jo viikkoa ennen esitystä. Apulehti teki koko aukeaman jutun runsaiden kuvien kera. Yhteistä lehtijutuille oli, ettei kukaan tuntunut oikein ymmärtävän, mistä performanssissamme oli kysymys. Vain Oulun Kalevan teatteriarvostelija Kaisu Mikko-la sekä Kansanlehteen kirjoittanut Kaisa Pohjola pääsivät jollain lailla jyvälle siitä, että olimme selvästi aikaamme edellä niin sisällöllisesti kuin tyylillisestikin.

Näin jälkepäin on helppo todeta, että *?Alfaomegan* tapainen, draamallinen performanssi koettiin tuolloin 1970-luvun taitteessa monella tavalla hämmäntäväksi sekä teatterin että muiden esittävien taiteiden piirissä. Sen estetiikkaa ja tapahtumakuvastoa pidettiin selvästi epäestetiikkana ja ärsyttävänä. *?Alfaomegan* saama, todella suuri ennakkohuomio tuntui rai-vostuttavan erittäin monia ”oikean” taiteen tekijöitä. Tuolloin taidekäsityksiä hallitsi erittäin selkeästi ”kaunotaiteiden” ja undergroundiksi nimitettyjen ilmaisumuotojen välinen törmäystila.

Mainoksissa käytettiin katseenvangitsijana ja mielenkiinnon herättäjänä Salvador Dalin piirrosta, jossa lapsi puree rottaa. *?Alfaomegan* jokainen esitys alkoi klo 24.03 (siis kolme minuuttia yli keskiyön) Tampereen yliopiston Teatterimontussa, ja ne olivat aina loppuunmyytyjä. Osasyynä tähän mielenkiintoon oli ilmiselvästi se, että me kolme näyttelijää, eli allekirjoittanut ja kaksi tyttöä, jotka toteutimme performanssin, olimme koko ajan täysin alastomia.

Mitä tekemistä sitten kolmenkymmenen seitsemän vuoden takaisella performanssilla on esseeni otsikon kanssa? Lukija saattaa arvata, että *mimesis* viittaa varmasti jollain lailla teatterillisuuteenkin, mutta entä *simulaation* käsitteestä johtuva, ei kovin selkeältä, mutta kuitenkin

kin jotenkin ärsyttävältä kuulostava *simulakrumi*? Yhtenä syynä *?Alfaomegan* ja em. käsitteiden törmäyttämiseen juuri tänä päivänä on koko ajan vahvistunut tarpeeni yhteiskunnallisen dramaturgian hahmottamiseen nykyisessä tilanteessa, jossa lyhytjänteinen ja säpälöitynyt ihmisen elämisen historianpinta on täynnä yhä uusia virtuaalisia kuiluja, joihin tuntuvat ja näyttävät uppoavan sekä yksilön identiteetti että hänen historiansa.

Painavana seikkana esseeni syntyy on myös törmäminen taas kerran erääseen ranskalaiseen yhteiskuntateoreetikoon ja filosofiaan, tällä kerralla (ja yhä uudestaan) Jean Baudrillardiin. Otin iltalukemistokseni Baudrillardin ’habilitaatioväitöskirjan’ *Ekstaasi ja Rivous* (Gaudemus 1990. Suomentanut Panu Minkkinen) Se oli hänen siihenastisten teostensa (ranskalainen alkuteos ilmestyi 1987) sisältöjen henkilökohtainen läpäisy. (Habilitationväitöskirja pätevöittää Ranskalaisessa akateemisessa hierarkiassa henkilön täyteen professuuriin, oikeuttaa hänet ohjaamaan muiden väitöksiä ja pitämään dosentuuriluentoja yliopistoissa.) Johdannossa (s.5) Baudrillard kirjoittaa: ”(..) Siksi katson että, että voin puhua tuotannosta ainoastaan simulaation termin hieman samaan tapaan, jolla Borges luo kadonneen sivilisaation uudelleen kirjaston palasista. En toisin sanoen varmaankaan voi pohtia kysymystä sosiologisesta todennäköisyydestä, ja tuskin pystyisin siihen edes vastaamaan. Ryhdyn yksinkertaisesti imaginaarisen matkailijaksi, joka löytää kirjoitukset sattumalta kuten kadonneen käsikirjoituksen ja pyrkii todistusaineiston puuttuessa rakentamaan kirjoitusten kuvaaman yhteiskunnan uudelleen.”

?Alfaomegan ydinideana oli yllättäen eräällä tavalla Baudrillardin kuvaaman kaltainen tilanne: Maapallo on tuhoutunut kokonaan. Ihmiskunta on sittenkin onnistunut räjäyttämään itsensä. Jäljellä on vain pilvi palaneita sanomalehtien kappaleita, joita kosmoksen aurinkotuulet lennättävät avaruuksien ulapoille. Jossain siellä toisenlaisten luonnonlakien ja aikakäsitysten ulottuvilla tuntematon kulttuuri löytää kärventyneet lehdenpalaset, ja ryhtyy tulkitsemaan niiden fragmenttien perusteella, millainen sivilisaatio, ja ennen kaikkea millainen **olento** on näiden irrallisten tekstinkatkelmien ja kuvansäpäleiden takana. Performanssimme pyrki kuvaamaan kyseisen tulkinnan tulosta sisällyttämällä esitykseemme jotenkin hämmäntävän selvästi ”baudrillardmaisena” simulakrumin käsitteen, vaikka emme tätä ranskalaista yhteiskuntateoreetikkoa silloin tunteneetkaan, ja merkittävimmät teoksensa hän kirjoitti vasta 1970-luvun puolen välin jälkeen.

Esitän aluksi väitteen, jonka mukaan virtuaalitekniikoin aikaansaatu, maksimoitu *simulaatio* on ahmaissut alkuperäiseen lajioimaisuuteemme olennaisesti kuuluvan, kokonaiskäyttäytymistämme ja reagointiamme aineistavan *mimesiksen*. Kysyn myös, kuinka pitkälle kohti virtuaalisesti simuloituja rakenteita ja järjestelmiä yhteiskunnan ja yksilön olemukset ovat yleismaailmallisesti liukuneet viimeisten parin vuosikymmenen kuluessa? Simuloidussa systeemissä tulevaisuus ennakoituu koko ajan päivitettyinä jo ennen tapahtumistaan siten, että vaihtoehtoista valituu automaattisesti pääasiassa talouskasvua ja kulutusta kiihdyttävät mallit eli simulakrumit. Ihmisyksilön kohdalla nämä vaihtoehdot merkitsevät ehdottomasti sitä, että menestyäkseen edes jotenkin näissä simulakrumien hyperläpivalaistuisissa yksiköissä, ihmisen on – menestyäkseen edes jotenkin – antauduttava niiden simuloitujen ehtojen alaiseksi, joita taloudellisia rakenteita suunnittelevat ja hallitsevat asettavat. Henkilökohtaiset kritiikit ja kannanotot ovat toistaiseksi kyllä vielä mahdollisia, mutta simulaatioyhteiskunta on hyperavoimuudessaan tehnyt esimerkiksi Pentti Linkolan kaltaisen näkijän ja poikkeusihmisen kannanotoille todellisen ansan: Näennäisdemokraattisessa sanan- ja kuvanvapaudessaan yhteiskunta on simulaatioprosesseilla saanut aikaan niin läpinäkyvän yhteiskuntarakenteen, että myös sen suodattava ja järjestävä struktuuri on muuttunut täysin **kaiken läpäiseväksi**. Täl-

löin terävimmätkin analyysit ja huomiot kulkevat koko systeemin lävitse. Yksittäisiä törmäyksiä toki syntyy, mutta niiden todellinen vaikutus on useimmin enää vain jälkikuvan kaltaista hetkellistä hehkua.

Simulaation ja mimesiksen törmäytyks aiheuttaa kaksoistoiseuden

Simulaation kaltaisten prosessien kehittyminen (ja kehittäminen) yhteiskunnassa on aiheuttanut korostuneen roolillisen **kaksoistoiseuden** ilmenemisen. Tässä tapahtumassa persoonaa muokkaava mimesis eli lajin sisäinen ja ulkoinen jäljittelytapahtuma (joka sisältää sekä valmiiden mallien analogisen imitaation eli suoran tai ironisoivan jäljittelyn että luovan jäljittelyn kautta yksilöä muokkaavan prosessin, kuten kehittyvällä lapsella) on menettänyt luovan energiansa ja mimesiksen substanssi on muuttunut epämääräisesti diffuusiksi. Sillä ei ole enää todellista, kanavoitua vaikutusta. Simulaation asettamat ehdot ovat nielaissseet mimesiksen energian. Rooliutumisen subjektina oleva ”normaali” ihminen, joutuessaan simuloituun julkisuuden kosketuspinnalle, alkaa itse hyväksyä ja omaksua yhteiskunnallisissa kosketuspinnoina muodostuneissa illusorisissa ja virtuaalisissa ominaisuus- ja mm. kokemus-, merkitys- sekä tulkintahorisonteissa syntyneitä aineksia ja hän omaksuu niitä nk. ”tavalliseen” autenttiseen siviilirooliinsa (vaikka autenttisen siviiliroolin olemassaolo onkin sumea, oletan kuitenkin, että kohtuullisella reduktiolla voi-

daan suhteellisen neutraali autenttinen Minä havaita). Tällöin prosessi sekä etäännyttää että vieraannuttaa hänen "todellista" arkiolomustaan subjektiminästä itsestään¹ vahvistaen koko ajan virtuaalin roolin legitimiisyyttä ja "aitoutta". Näin simulaatio ahmii yksilön reaalityodellisuutta myös persoonan huomaamatta.

Rooliutumisprosessin edetessä subjektin oma intelligenssi, emootiot sekä kokemusmaailma muokkaavat mm. hänen moraalikäsitteisiään. Nyt kuitenkin ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuva simulakrumien vahvistuminen avaa aivan uusia moraalivaihtoehtoja ja näkemyksiä. Ne ovat nyky-yhteiskunnassa lähes aina yhä läpinäkyvämpiä ja "vapaampia". Henkilön roolistaan saama emotionaalinen nautinto (narsistinen, egoistinen pitämiskäsite ja hedonistinen kokemuskäsite, ylivilittynyt itseensä kohdistunut empatia ym.) sekä mm. taloudellinen hyöty vahvistavat uskomusta simuloituvan roolin myyttisyyden oikeudellisuudesta, joka taas kiihdyttää roolin (kaksoistoisuuden) oikeudellisuutta muuttua yhä syvemmin myytiksi. Ympäristö vaikuttaa tähän prosessiin interferenttisesti, joko vahvistaen tai heikentäen roolin myyttiarvoa ja roolin todellista valtaa.

Suurten historian kulussa simuloituneiden ja simuloitujen myyttiroolien, yhtä hyvin uskonnollisten kuin maallisten syntymisessä on nähtävissä yhteisiä, mm. selkeästi fasismin tapahtumastrukturista tuttuja piirteitä. Tällaisia ovat mm. joukoissa koettu tunnetransferenssi ja affektiresonanssit, eriaistiset suggestiotilat, perusaggression potentiaalinen kasvu, erilaiset vitaaalit symptomit ym. Roolin kantajalle itselleen myyttiroolin syntyminen merkitsee ennen kaikkea ekonomisen merkityksen ja laajemman simuloituvan yhteiskunnallisen sisällön ja arvon kasvamista.

Baudrillardin ydinajatuksena on simulaatioyhteiskunnan käsite, jossa reaalityodellisuus syntyy aina ennakoivien mallien, simulaatioiden kautta. Tällöin todellinen reaalityodellisuus onkin hyperreaalista, jolloin simulaatio ja simulakrumit eivät enää kätke mitään syvempää todellisuutta vaan ne juuri ovat tätä reaalityodellisuutta, jota elämme ikään kuin koko ajan jo ennakolta valmistellusti simuloituvan suunnan mukaisesti.

Yksilön ja identiteetin osaksi lankeaa simuloituvassa maailmassa vain verkoston yksikkönä oleminen. Siihen voidaan aina ennakolta ja erittäin nopeasti, virtuaalitekniikan keinoin ladata erilaisia arvoja ja virityksiä eikä yksilöllä ole enää klassisen persoonan olemusta eikä arvoa. Tämä tekee kysymyksen myös nk. vapaasta tahdosta turhaksi ja mahdottomaksi. Tähän simulakrumien maailmaan Baudrillard kytkee **rivouden** läpituken käsitteen, joka leimaa kaikki erilliset kategoriat. Mitään ei enää peitetä, joten kai-

ken energia paljastuu ja vuotaa koko ajan hahmottomasti. Näkyvät asiat eivät enää hämähä, merkityksistä sinänsä tulee koko ajan ylijäämää. Kaikki sosiaalistetaan, (ei kuitenkaan sosialisoita!) politisoidaan ja seksuaalisoidaan. Se johtaa siihen että nämä käsitteet kadottavat tässä hyper-läpivalaisuudessa merkityksensä ja vajoavat mielettömyyteen, totaaliseen rivouteen. Näin joudutaan oman näkemykseni mukaan eräänlaisen totalitäärisen, fasistiseen läpinäkyvyyden simula-krumiin, jossa kaikki sukupuolet istuvat lopulta kaikissa yhteiskunnallisissa systeemeissä ja instituutioissa julkisesti paskalla ja runkkaavat toisiaan.

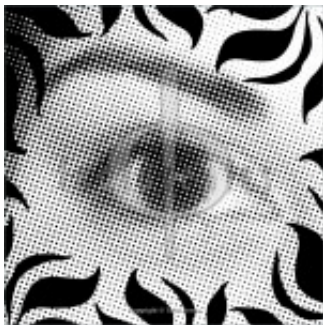
Taiteen asema tässä simulakrumissa on selvästi siirtynyt ennalta simuloituvan kokemuksen suuntaan. Jopa ennen niin keskeinen ja taiteilijan persoonalliselle otteelle merkittävä teoskohtaisuus on siirtymässä simulaatiokohtaisuudeksi. Eri alojen taitelijat, ja ennen kaikkea heidän markkinoijansa pyrkivät ennakoimaan yleisön kokemistapahtumaa. Kuinka monessa teatterimainoksessa saamme tänään lukea "naurupommeista, naurutakuista, hulvattomasta menosta" eli valmiiksi osoitetusta kokemuksen paketoinnista on tällöin kysymys, ja se simuloitua katsojalle jo ennen kokemusta itse teatteriesityksestä. Vasta jäädessään eläkkeelle ammattiaan arvostava näyttelijä saattaa läksiäisroolukseen valita "vakavan" teoksen, jotta historioitsijoille jäisi viimeiseksi mielikuvaksi käsite "todellisesta" näyttelijäpersoonasta.

Monien elokuvien ja TV-sarjojen yhteyteen on ilmestynyt simuloituja teoksia, joissa esitetään miten jokin teos todella syntyi. samoin esim. Pelkokerroin - ja Survival-tapaisten ekstreemikokemussarjojen sisällöt muistuttavat hämmästyttävän selvästi Baudrillardin hahmottamia simulakrumia. Näissä tilanteet on ennalta simuloitu ja analysoitu. Ainoina "ennakoimattomina" tekijöinä on ihmislaikin kuitenkin hyvin tunnettu ominaisuus, valtavietti, joka ilmenee kilpailuviettinä ja kapea-alaisina tunnereflekseinä. Kun näihin ekstreemeihin todellisuusperformansseihin liitetään houkuttimeksi simuloitu kiihoke eli riittävän suuri rahapalkinto, on suosio selvä. Samaan periaatteeseen perustuu Suomessa esimerkiksi loton jättipottisysteemi. Sillä luodaan massoille ylivilittettyjä, simuloitua odotushorisontteja, joiden päämääränä on vahvistaa nykyisin täysin läpinäkyvän kapitalismin simulakrumia. Annetaan toiveita päästä sisään samaan läpinäkyvään kristallipalatsiin. Kausilehdistön kansiviestit on simuloitu nuorten tyttöjen kasvoilla ja iholla. Pornolehtien pornografiakin on kadottanut todellisen seksuaalisuuden. Kuvankäsittelyohjelmilla simuloitua hyperpillut ja mahtikyrvät täyttävät yhä nuorempien maailmaa. Arkea läpivalaisevan ja ylivalottavan ja siinä todellisuuskäsityksiä muuttavan simu-

laation myötä seksuaalisuus on myös kadottamassa lajikohtaisen alkuperänsä eli voimakkaisiin psykofyysisiin tiloihin liittyvän, yksilölliseen ja intiimiin, inhimilliseen kosketukseen perustuvan tapahtuman läsnäolon. Seksistä on tullut yhä nuorempien simulaatiokenttä.

Jean Baudrillardin kuvaama julkisuuden totaali rivous haistattaa ja maistattaa tänään kaikkialla kaikenikäisiä. Näennäisten – simuloitujen julkisivujen ja kuvien sekä tekstien ja tapahtumien sisällöt valuvat ekstreemiteettien ylikokemusannosten kovettamien ja sumentamien ja myös fysiologisesti rampauttamien ihmisten tajuntaan. Elämän simuloiminen virtuaalitekniikoin on jokapäiväinen tosiasia. Todellisuus on jo oma simulaationsa,; ainakin hyvin lähellä sitä. Kyber- ja kryotekniikka valmistautuvat jatkamaan elämää kohti ikuisuutta. Kuolema voi sitten hyvinkin olla vain yksi simulakrumi, väliaikainen simuloitu tila, josta ihminen voidaan taas palauttaa takaisin elämäkaltaiseen simulakrumiin. Odotetaan nyt vielä hetkinen, kunhan aivot saadaan purkitettua sopivaan liemeen.

PS. Keväisin Lamminpäässä kaadetaan aina paljon puita tonteilta, koska niiden lehdet roskaavat parkkipaikoilla olevia autoja. Työhuoneeni ikkunasta katselen joka päivä naapurin omakotitalon pihamaalle simuloituvaa luontoa. Siinä suomalaisten puiden tilalle on istutettu joi-tain tuijia, jotka pitää kylmiksi kausiksi pukea, jotta ne eivät paleltuisi. Miehen korkuiset, kei-notekoiset oloiset tuijat seisovat suuren osan vuotta verhottuina säkki- tai muovikankaisiin. Illan hämärtyessä ne näyttävät aivan talvisodassa pystyyn jäätyneiltä ruumiilta. Siinä omakotiasuja rakentaa omaa simulaatiotaan reaali-luonnosta, josta hän on jo eriytymässä yhtä etääl-le kuin japanilainen liikemies, joka lyö sata golf-palloa virtuaaliseen viheriöön simuloitun päi-vänsä jälkeen. Ainoa minkä hän vielä kokee rea-listisesti on nopea sake-känni, vai onkohan se-kin jo simuloitua?

1 Todellisen siviiliminän tai arkiminän käsitteet ovat erittäin hankalia määrittellä, sillä elävän ihmisen sosiaalistumisprosessia ei voi katkaista tai rajata tutki-musta varten jostain määrätystä kohdasta elämän-virtaa. Usein toistetaan fraasia "ole oma itsesi". Tämä tulee esiin myös näyttelijäntyön koulutuksessa ja usein kuulee jo ammatissa olevien näyttelijöiden korostavan aitoutta, luonnollisuutta, ei-näyttelemistä, jota koros-tetaan varsinkin amatööreille annetuissa ohjeissa.

Sen sijaan ongelmaa voidaan tarkastella - jälleen kerran tässä tutkimuksessa - toisinpäin (vice versa). On nimittäin sangen mahdollista hahmottaa ja rajata var-sin selvästi joukko sellaisia extra-ominaisuuksia, jotka eivät luonnollisella tai aidolla tavalla kuulu tavalliseen siviiliminään. Nämä ovat juuri niitä tekijöitä, joista mytologisoitumisprosessi rooliutumiseksi ammentaa sekä energiaa että konkreettisia aineksia. Viittaa esim. voimakkaan hybrisen käsitteeseen, joka on antiikin dramatiikan ajoista liittynyt roolin problematiikkaan. Vantaalla tapahtuneen räjähdysurman tekijäksi pal-jastui nuori opiskelijapoika. Tutkittaessa hänen tekon-sa taustoja ja henkilön persoonallisuutta, tuttavien kä-sityksiä ym. ei voi välttyä ajatukselta voimakkaan hyb-riksen läsnäolosta., ja tällöin persoonan analyysi liit-tyy myös rooliutumisen mytologisoitumiseen, jonka problematiikka on auennut internetin ym. media-viihteen myötä vasta viime vuosina aivan uudella ta-valla. Se on myös pakottanut tutkijat, psykologit, analyytikot suhtautumaan lajimme kokemistavan tut-kimiseen paljolti toisin kuin kaiken psykologisoiva, amerikkalaispainotteinen koulutus- ja kasvatusteto-diikka, jonka syyllistämistä karttava - suorastaan fobi-anomainen syyllistämisen pelko - on hallinnut koulu ja kasvatuskenttää 1960-luvulta alkaen. Hyvänä esi-merkkinä tästä on mm. koulukiusaamisen hahmotta-minen todelliseksi ongelmaksi. Aina 1970-luvulta saak-ka maassamme oli vain yksi johtava henkilö nim. Esko Leipälä, jonka perustama Koulukiusaus-lehti pyrki joh-donmukaisesti tuomaan esiin kyseistä vakavaa ongel-maa kaikenlaisesta selittelystä ja pehmentämisestä riisuttuna. Tuloksena oli Leipälän joutuminen pannaan ja vihatuksi henkilöksi lähes kaikkialla koulumaail-massa nimenomaan opettajien ja koulupsykologien ta-holta. Tilanteen ajauduttua rajulle törmäyskurssille ja koulukiusaamisen paljastuttua todella vakavaksi on-gelmaksi, opettajat, rehtorit ja koulupsykologit olivat kuitenkin ensimmäisenä omimassa Leipälän ajatuksia mainitsematta kuitenkaan juuri koskaan häntä.

Tämänkaltaisessa tapahtumassa voidaan havaita eräs sangen yleinen, yhteiskunnallisen ja yksityisen rooliutumistapahtuman vuorovaikutus. Aiemmin lii-an kriittiseksi hahmotettu, yksityiseen henkilöitymään sisällytetty ominaisuuskumuloituma dekonstruoidaan ja liitetään sellaisten ammattiroolien yksinoikeudeksi, joiden tehtäviin ja ammattiin koulukiusaamisen pal-jastaminen ja asiaan puuttuminen olisi luonnollisesti kuulunut juuri samaan aikaan kun Leipälä taisteli lä-hes yksinään tuulimyllyjä vastaan.

Kilgore Troutin jälkeenjääneet novellit

Pauli Heikkilä

Kilgore Trout kirjoitti kerran tarinan, jossa ihmiset alkoivat tuntea itsensä niin kyllästyneiksi olemaan älykkäitä ja viisaita että halusivat tyhmentyä keinolla millä hyvänsä. Novellin nimi oli *Tietämisen tuskasta pois*.

Tarinassa ihmiset menivät ostosparatiisien yhteydessä toimiviin laitoksiin, joissa pystyi muuntautumaan tyhmäksi. Tiskillä maksettiin kohtalainen summa, päähän pantiin tyhmennyskypäriä ja – pim! – olit tyhmentynyt.

Ihmiset olivat yleensä ottaen tyytyväisiä kun olivat päässeet liian tiedon taakasta. Kaikkien kohdalla tekniikka ei kuitenkaan toiminut täydellisesti. Heidän päähänsä pälkähteli kuin utuisina unikuvina, että niiden jotka olivat keksineet tyhmennyslaitokset, johtivat niitä, rahastivat niillä ja hyötyivät niistä, täytyi olla edelleen älykkäitä ja viisaita.

He itse olivat kuitenkin nyt liian tyhmiä ilmaistakseen ajatustaan muille, ja nämä taas olisivatkin olleet liian typeriä ymmärtämään sitä.

Kuinka tyhmää, kuinka tyhmää!

Novellissaan *Rakastakaa mutta älkää täyttäkö maata* – juttu ilmestyi eräässä klähmäisessä pornografisessa julkaisussa nurinkäännetyn hämähäkein kuvitettuna – Kilgore Trout kertoo rinnakkaidostodellisuudesta, jossa ihmisen evoluutio on kulkenut piirun verran eri reittiä kuin omassamme.

Kertomuksen rinnakkaismaapallolla ihmiset ovat nimittäin tyytyväisiä ja onnellisia, sotia tai pahoja rikoksia ei tunneta, saastuminen pysyy kurissa, kukaan ei ole yksinäinen, kaikilla on sopivasti kaikkea ja niin edelleen ja niin edelleen.

“Kurt”

© Pauli Heikkilä 2007

Tarinan sankari, meidän maailmastamme saapunut kulttuuriantropologi (Trout ei missään kuvaa *kuinka* hän on sinne saapunut) on tyystin ymmällään paralleeli-ihmisten onnellisuudesta, kunnes eräs kuvankaunis paralleelinen pyytää häntä rakastelemaan kanssaan julkisesti puistossa, jossa pelehtii omituisesti lukuisia muitakin pareja.

Kun antropologi sitten häveliäisyytensä voittaen alkaa hivuttaa kättään kolmospesälle tytön hameen alle, tämä naurahtaa: “Mitä sinä *sieltä* luulet löytäväsi!” ja alkaa riisua molemmilta kenkiä ja sukkia. Paljastuu että rinnakkaisuniversumissa rakastellaan vapaasti työntämällä varpaat toistensa lomitse ja hinkkaamalla niitä yhteen; keskikerroksen varusteet ovat vain kuonanpoistoa ja lisääntymistä varten eikä niihin liity mitään eroottista.

Johtopäätös tästä oli Troutin mukaan se, että ihmiskunnan kaikkien psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien perussyy on lajin lisääntymispaineen sulautuminen saumattomasti seksuaaliseen mielihyvään, joista kumpaakaan ihminen – ainoana kaikista eliölajeista – ei lainkaan pysty hallitsemaan.

Monet Kilgore Troutin novelleista kertovat Suuresta Amerikkalaisesta Unelmasta. Yhdessä niistä, nimeltään *Miljonääriksi minuutissa*, tarinan päähenkilö, pitkittyneessä avioerossa köyhtynyt keski-ikäinen mies, keksii nerokkaan idean rikastua nopeasti.

Mies on nimittäin havainnut, että monet arkipäivän hyödykkeet, kuten esimerkiksi naisten sukkahousut ja sateenvarjot, menevät rikki useimmiten jo ensimmäisillä käyttökerroilla, eikä kukaan silti koskaan valita, vaan hankkii kiltisti uudet.

Troutin sankari ei kuitenkaan, yllättävää kyllä, ala valmistaa kyseisiä tuotteita – sehän vaatisi alkupääomaa jota miehellä ei ole – vaan kirjoittaa aiheesta *kirjan*, joka nousee hetkessä kärkeen menestymisoppaiden myyntilistalla.

Kirjan nimi on tietysti *Miljonääriksi minuutissa*.

Pim!

Tämä pastissi on laadittu suuren amerikkalaisen kertojan ja humoristin Kurt Vonnegutin (1922–2007) muistoa kunnioittaen. Surullisen hahmon sci-fi-novellisti Kilgore Trout oli Vonnegutin alter ego tämän useimmissa romaaneissa. – P.H.